

Högskolestudier – intresse, planer och finansiering

Högskolestudier – intresse, planer och finansiering

Centrala studiestödsnämnden (CSN), Universitets- och högskolerådet (UHR) och Universitetskanslersämbetet (UKÄ)

CSN

Carl-Johan Stolt
William Wedenberg

UHR

Carina Hellgren

UKÄ

Fredrik Svensson
Sofia Berlin Kolm

Innehåll

Sammanfattning	4
1. Bakgrund och syfte	7
1.1. Bakgrund	7
1.2. Syfte, frågeställningar och studiens upplägg	7
2. Vad vi redan vet	9
2.1. Unga människors inställning till högskoleutbildning	9
2.2. Unga människors inställning till studielån	9
2.3. Övergången till högskoleutbildning för olika grupper	11
3. Gymnasieungdomars studieintresse och studieplaner	13
3.1. Studieintresset – skillnader mellan studentgrupper	14
3.2. Studieplaner – vad vill gymnasieungdomar helst studera?	18
3.3. Varför vill gymnasieungdomar studera?	19
3.4. Varför gymnasieungdomarna inte vill studera vidare	21
4. Gymnasieungdomar och studiemedelssystemet	24
4.1. Gymnasieungdomars kunskaper om studiemedel och studielån	24
4.2. Gymnasieungdomars tankar om studielån	27
4.3. Föräldrars och vänners råd om studielån	31
5. Studiebidrag, studielån och studieplaner	35
5.1. Gymnasieungdomars kunskaper om studiemedel och deras planer att studera vid universitet eller högskola	36
5.2. Gymnasieungdomars syn på studielån och deras planer att studera vidare vid universitet eller högskola	40
5.3. Råd om studielån från föräldrar och vänner och planer på att studera vidare.....	45
6. Vad har vi lärt oss?	50
6.1. Stora skillnader i studieintresse mellan olika grupper	50
6.2. Ungdomars låga kunskaper om studiemedel bör leda till insatser	51
6.3. Det är viktigare att tala om studielån än att ge något särskilt råd.....	52
6.4. Vad betyder egentligen viljan att ta studielån?.....	52
Referenser.....	54
Om statistiken	56

Sammanfattning

Centrala studiestödsnämnden (CSN), Universitets- och högskolerådet (UHR) och Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har alla uppdrag som berör frågan om breddad rekrytering till högskolan.

I denna myndighetsgemensamma rapport undersöker vi gymnasieungdomars intresse för högskoleutbildning och deras studieplaner. Vi undersöker även ungdomarnas kunskaper om studiemedel, vilken inställning de har till studielån och om de pratar om studielån med föräldrar eller vänner, samt om studiemedel spelar en roll för deras studieplaner.

Rapporten baseras på en enkätundersökning som har genomförts av SCB och avser gymnasieungdomar som tog examen under läsåret 2019/2020. Enkäten skickades till 5 806 personer och 2 211 valde att svara, dvs. svarsfrekvensen blev 38 procent. Mer om enkätundersökningen och bearbetningen av svaren finns i bilagan ”Om statistiken”.

Fler planerar att studera vidare än som faktiskt gör det

Av ungdomarna svarar 61 procent att de planerar att börja studera på högskolan inom tre år. Bland de elever som tog gymnasieexamen läsåret 2015/2016 var det 46 procent som faktiskt började läsa på högskolan inom tre år. Även om det inte är samma population som jämförs tyder detta på att studieplaner och studieval kan skilja sig åt. Det innebär att det kan finnas potential för rekrytering.

Intresset för att studera på högskolan skiljer sig mellan olika ungdomsgrupper. Män som är födda i Sverige, de som har lägre utbildade föräldrar och de som läser på yrkesprogram visar överlag minst studieintresse. Störst intresse för högskolestudier har utrikes födda kvinnor, de som har högre utbildade föräldrar och de som läser på högskoleförberedande program. Skillnader i studieintresse mellan dessa grupper kan bidra till en snedrekrytering till högskolan.

Teknik och samhällsvetenskap är mest populära

Bland de ungdomar som planerar att studera vidare är teknik och samhällsvetenskap de mest populära ämnena. Av dem som planerar att fortsätta studera svarade 24 procent att de vill studera något av dessa ämnen. Det finns också tydliga könsskillnader i vad ungdomarna vill studera. Skillnaden är störst för ämnet teknik – 21 procent av männen har angett att de vill studera teknik jämfört med 4 procent av kvinnorna.

Varför vill ungdomar studera och varför vill de inte studera?

De vanligaste anledningarna till att vilja studera vidare på högskolan är relaterade till arbete eller arbetsmarknaden. Den absolut vanligaste anledningen till att studera på högskolan är för att få ett mer intressant jobb – 35 procent anger det som skäl. Det näst vanligaste skälet är att få ett jobb med hög lön, vilket 21 procent anger som skäl.

Att vilja arbeta inom yrken som inte kräver en högskoleutbildning är en av de vanligaste anledningarna till att inte vilja studera på högskolan. Män är något mer benägna att planera arbete inom yrken som inte kräver högskoleutbildning än kvinnor.

Ungdomar har dåliga kunskaper om studiemedel

Av alla ungdomar som besvarat enkäten anger 82 procent att de vet lite eller väldigt lite om både studiemedel och om återbetalning av studielån. Även om de flesta undersökta grupper har låga kunskaper tycks dessa kunskaper vara särskilt dåliga bland ungdomar födda i Sverige och bland ungdomar som läser på ett yrkesprogram. Detta tyder på att det finns ett allmänt behov av att öka ungdomars kunskaper om studiemedel och om återbetalning av studielån. Att ungdomar sällan pratar om studielån med föräldrar eller vänner bidrar troligen till de dåliga kunskaperna. Av alla ungdomar har 43 procent aldrig pratat med sina föräldrar om studielån och 64 procent har aldrig gjort det med sina vänner.

Kunskaper om studiemedel verkar påverka vissa ungdomars studieintresse

Ungdomsgrupper som från början har ett stort studieintresse planerar i stor utsträckning att studera vidare, oavsett vilka kunskaper de har om studiemedel. Men för vissa ungdomsgrupper med lägre studieintresse, t.ex. ungdomar som inte har någon förälder med eftergymnasial utbildning eller de som går på ett yrkesprogram, tycks kunskaper om studiemedel ha större betydelse för studieintresset.

Viktigare att prata om studielån än vad som faktiskt sägs

Andelen ungdomar som planerar att studera vidare är högre bland dem som har pratat om studielån med t.ex. föräldrar än bland dem som inte har gjort det. Däremot verkar det inte spela så stor roll om föräldrarna lämnar rådet att ta eller inte ta studielån.

Vad betyder inställningen till studielån för studieintresset?

Studielånet upplevs som jobbigt av många ungdomar – 43 procent anger att de helst avstår från att låna och 51 procent tror att det kommer att bli jobbigt att betala tillbaka lånet.

Hur påverkas studieintresset generellt av viljan att ta studielån? Studieintresset bland ungdomar som läser på ett högskoleförberedande program, utrikesfödda ungdomar och ungdomar som har två föräldrar med eftergymnasial utbildning verkar inte påverkas så mycket av viljan att låna. Detta tyder på att andra faktorer, så som att öka chansen till ett intressant jobb, är viktigare för deras studieplaner. För ungdomar på ett yrkesprogram och för dem som inte har någon förälder med eftergymnasial utbildning kan viljan att ta studielån betyda mer.

De ungdomar som har besvarat enkäten kommer att följas upp. Uppföljningen kommer bl.a. att undersöka vilka som började studera, om de tar studielån och hur väl deras faktiska studieval stämmer överens med deras studieplaner. Det kommer att ge möjlighet att analysera hur stor andel av dem som i enkätsvaret angett att de inte kan

tänka sig ta lån som faktiskt väljer att låna när de påbörjar sina studier, vilket kan bidra till att besvara frågan om lånets betydelse.

1. Bakgrund och syfte

1.1. Bakgrund

Universitet och högskolor har sedan början på 2000-talet haft i uppdrag att aktivt främja och bredda rekrytering till högskolan. Det handlar främst om att lärosäten ska rekrytera studenter från olika grupper i samhället och därigenom motverka snedrekryteringen till högskolan. Andra myndigheter har också i uppdrag att bidra till att bredda rekryteringen till högskolan. Universitets- och högskolorådet (UHR) ska till exempel stötta universitet och högskolor i deras arbete med breddad rekrytering och breddat deltagande, det vill säga det som händer när studenter väl är antagna, så att de som antas får rimliga förutsättningar att ta sig igenom sin utbildning. Centrala studiestödsnämnden (CSN) har från och med 2020 i uppdrag att sprida kunskap om studiestödet för att nå grupper som annars inte hade valt att studera. Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har i uppdrag att under 2019–2022 genomföra en tematisk utvärdering av hur universitet och högskolor arbetar med breddad rekrytering.

Under 2019 påbörjades en diskussion mellan de ovanstående tre myndigheterna om att genomföra en gemensam studie som skulle kunna ge ytterligare kunskapsunderlag om ungdomars studieplaner och betydelsen av studielån att arbeta vidare utifrån. Det resulterade i ett samarbete med SCB och att SCB:s återkommande undersökning av gymnasieungdomars intresse för högre studier (SCB, 2020) anpassades så att fördjupande frågor om skäl till att vilja eller inte vilja studera på högskolan och om inställning till, och kunskap om, studiemedel lades till i den befintliga enkäten.

Den här rapporten är en första redovisning av resultaten av den gemensamma studien, där ungdomarnas tankar om sin framtid gällande högskolestudier eller inte presenteras. Två uppföljningar är planerade, där analyser av registerdata kommer att visa vad ungdomarna sedan de facto valde att göra.

1.2. Syfte, frågeställningar och studiens upplägg

Ett syfte med den här studien är att undersöka skillnader i studieintresse och studieplaner mellan olika studerandegrupper. Dessutom undersöks ungdomarnas kunskap om och inställning till studiemedel, samt vilka råd de har fått av föräldrar och vänner när det gäller låntagande. Undersökningen genomförs som en del i arbetet med att bredda rekryteringen till högskolan. Vi fokuserar på fyra bakgrundsvariabler: kön, typ av gymnasieprogram, nationell bakgrund och social bakgrund.

I kapitel 3 jämför vi studieintresset och studieplanerna mellan olika grupper av ungdomar medan vi i kapitel 4 och 5 kommer in på frågor som rör studiemedel och studielån.

Frågeställningar i dessa delar är bl.a. följande.

- Skiljer sig studieintresset åt mellan olika grupper av ungdomar?
- Vilka orsaker finns till ungdomars studieintresse och studieplaner?

- Vilka kunskaper om studiebidrag och studielån har ungdomar?
- Hur ser ungdomarna på studielån?
- Vilka råd om studielån får ungdomar av sina föräldrar och vänner?
- Finns det några samband mellan kunskaper, inställningar och råd om att ta lån och deras studieplaner?

2. Vad vi redan vet

2.1. Unga människors inställning till högskoleutbildning

Det som har studerats tidigare är framför allt unga människors inställning till högskoleutbildning, inte vilka val de faktiskt gör utifrån sin inställning. Resultatet av Ungdomsbarometern 2016 visar att intresse genomsyrar alla framtidsval – såväl val av gymnasieprogram som val av högre utbildning och det de svarande tror kommer att vara viktigast på den framtida arbetsplatsen (Ungdomsbarometern, 2016). Den visade också att betydligt fler ungdomar från studieovana hem än från studievana hem planerade att studera på högskolan inom tre år. Ungdomar med utländsk bakgrund skiljde sig inte från ungdomar med svensk bakgrund och föräldrarnas utbildningsnivå var det som påverkade ungdomarnas studieplaner mest. I Ungdomsstyrelsens attitydundersökningar har bland annat frågor om inställningen till högskoleutbildning ställts och i studien Unga med attityd 2013 besvarade ett stort antal ungdomar frågor om inställningen till högskoleutbildning (Ungdomsstyrelsen, 2013). Den främsta anledningen till att studera vidare var även i denna studie eget intresse, följt av intresse av att få ett bra jobb. En större andel ungdomar med föräldrar som har högskoleutbildning svarade att det var för att kunna få ett bra jobb och av eget intresse de ville studera, jämfört med andelen ungdomar som inte har föräldrar med högskoleutbildning.

I en undersökning som publicerades 2017 framträdde en tydlig bild av att de med två högskoleutbildade föräldrar är en grupp som gynnas inom hela utbildningssystemet, från grundskolan och framåt, i relation till högskoleutbildning (UHR, 2017). Denna grupp får tidigare information om högre studier, går oftare i skolor där fler läser vidare, klarar sig enligt egen uppfattning bättre i grundskolan och gymnasiet, råds att studera vidare av sina föräldrar, sätter sina mål med högre utbildning högre, beaktar utbildningens status, är mer flyttbara, och läser oftare på högskolan. Mönstret gäller delvis även om endast en av föräldrarna är högskoleutbildad. Omvänt framträder bilden av en grupp som har betydligt svårare att hävda sig inom utbildningssystemet, de med föräldrar utan högskoleutbildning, som kommer från studieovana hem.

2.2. Unga människors inställning till studielån

Enligt ekonomisk teori är avkastningen på utbildning avgörande för att personer ska börja studera, ju högre avkastning, desto fler studerar (Becker, 1964). Det finns en stark samvariation mellan lönen för högskoleutbildade och antalet som väljer högskoleutbildning (Fredriksson, 1997). Studiestödet bidrar, genom bidrag och subventionerade lån, till att avkastningen på utbildning ökar och därmed även till att fler väljer att studera. I länder där det inte finns subventionerade lån eller bidrag är avkastningen på utbildning lägre i och med att kostnaden för att skaffa sig en utbildning blir högre. Däremot kan avkastningen i form av lön givetvis variera mellan olika länder och arbetsmarknader.

En samhällsekonomiskt effektiv politik för utbildningssubventioner syftar till att fler ungdomar från studieovana hem eller från hemförhållanden med sämre ekonomiska förutsättningar, ska kunna börja studera. En sådan politik tar till vara alla människors förmågor. Utbildningssubventioner har större effekt ju tidigare de kan användas i människors liv, eftersom tidig utbildning ger bättre förutsättningar att ta till sig utbildning och kunskap även senare i livet (Björklund m.fl., 2010).

Forskningen ger inga tydliga svar på om de svenska studiemedlen har rekryterande effekter eller inte. Men det mesta tyder ändå på att studiemedelssystemet bidrar till att fler studerar och det tycks särskilt ha underlättat för personer från studieovana hem att börja studera (Björklund m.fl., 2010).

Studiebidraget är en subvention till den som studerar medan lånedelen, som ska betalas tillbaka, främst ska utjämna inkomster över livsrytmen. Den gymnasieelev som funderar på att börja studera på högskolan ställs därför inför frågan om han eller hon ska ta studielån eller inte och om det finns någon alternativ studiefinansiering.

Är alla gymnasieungdomar lika intresserade av att studera med studiemedel och framför allt med studielån? Det finns vissa undersökningar som visar att studielån inte i någon större utsträckning avhåller individer från att börja studera. Personer från en lägre socioekonomisk bakgrund är förvisso mindre intresserade av att ta lån, men de har samtidigt ett större behov av pengarna. Andra faktorer såsom föräldrarnas utbildningsbakgrund och närheten till högskolan tycks ha större betydelse för studievalet (Vossensteyn, 2005). Andra undersökningar visar att framför allt personer från svagare ekonomiska förhållanden och från studieovana hem generellt har en lite större motvilja mot att låna (Chapman, 2005; Dohmen m.fl., 2006). Det kan avhålla dem från studier eller få dem att välja kortare och billigare utbildningar.

I en studie från CSN utvärderas lånebenägenheten bland studiemedelstagarna (CSN, 2017). Med lånebenägenhet menas att de som tar bidrag även tar något lån. Studien visar alltså enbart resultat för dem som valt att börja studera, men resultaten bör kunna vara en indikator på hur resonemangen kring låntagande ser ut i ungdomsgruppen som helhet.

Studien visar att det finns stora skillnader i lånebenägenhet mellan olika studerandegrupper, men det påpekas att olika individers olika benägenhet att ta lån kan ha skilda orsaker. Det kan exempelvis handla om behovet av lån i förhållande till andra inkomstkällor och till de utgifter var och en har. Det kan även handla om en bedömning av framtida arbetsmarknadsutsikter och en förväntad inkomstutveckling, där möjligheten att betala tillbaka lånet vägs in. Även hemförhållanden, traditioner och kulturell bakgrund kan påverka benägenheten att låna (CSN, 2017).

Män tar oftare lån än kvinnor och studerande med svensk bakgrund har en högre lånebenägenhet än studerande med utländsk bakgrund. Det finns tecken som kan tyda på att kulturella och religiösa aspekter kan spela roll för viljan att ta lån (UHR, 2016; CSN, 2018), men denna lånevilja kan även ha sitt ursprung i faktiska möjligheter att finansiera studierna på något annat sätt.

Bland de studiemedelstagare som är i åldern 25–34 år är det en högre andel som tar lån än bland yngre och äldre studerande. Heltidsstuderande tar oftare studielån än deltidsstuderande och de som studerar på lägre utbildningsnivåer tar mer sällan lån än de som studerar på eftergymnasial nivå. Vidare tar ensamstående förhållandevis ofta

lån och de som bor hos sina föräldrar tar relativt sällan lån. Studerande med lägre inkomster lånar i högre utsträckning än de som har högre inkomster. Detta kan vara en följd av att den som har högre inkomster inte behöver ta lån, men även av att den som inte vill ta lån måste skaffa sig en annan inkomst och då oftare arbetar (CSN, 2017).

Även föräldrars utbildningsbakgrund och inkomstsituation kan påverka studerandes lånebeslut. Lånebenägenheten är högre bland studerande med högre utbildade föräldrar än bland dem som har föräldrar med lägre utbildning. Den är vidare högre bland dem som har föräldrar med högre inkomster och lägre bland dem som har föräldrar med lägre inkomster. I dessa fall tycks föräldrarnas utbildningsbakgrund ha större inflytande på låntagandet än deras inkomstsituation (CSN, 2017).

Analysen visar bland annat att studienivå (grundskole-, gymnasie- eller eftergymnasial nivå) och egen inkomst är de enskilt viktigaste faktorerna för att förklara lånebenägenheten. Vidare är studiernas omfattning av stor betydelse, liksom studerandes bakgrund (svensk eller utländsk). Även familjesituation, ålder och kön spelar roll, men i något mindre utsträckning (CSN, 2017).¹

Hur kan då dessa resultat tolkas? Valet att studera beror på många faktorer i en ungdoms situation, bland annat studievannan i hemmet och närheten till högskolan. Studiemedlen gör studier mer lönsamma och bidrar sannolikt till att fler ungdomar väljer att börja studera. Det gäller alla ungdomar, men det kan tänkas att personer från lägre socioekonomiska förhållanden är särskilt beroende av studiemedelssystemet för att kunna påbörja studier. Men det kan också vara så att en del av dessa försöker att avstå från att ta studiemedlens lånedel. Särskilt de från studieovana hem som lyckas skaffa andra inkomster kan välja dessa före att ta lån, vilket särskilt tycks gälla dem som har utländsk bakgrund. Men de som inte kan finansiera sina studier på annat sätt väljer ändå ofta att ta lånedelen.

2.3. Övergången till högskoleutbildning för olika grupper

Snedrekryteringen till högskolan grundläggs tidigt i livet och kan i mångt och mycket förklaras av individernas sociala bakgrund och av könsberoende gymnasieval. När det gäller de könsberoende gymnasievalen så kan de sammanfattas med att de stora yrkesprogrammen domineras av pojkar och de högskoleförberedande programmen av flickor. Det gäller dock inte teknikprogrammet, där andelen pojkar är mycket hög trots att det är högskoleförberedande (Skolverket, 2018).

Även gymnasieskolans yrkesprogram kan ge behörighet till högskolan, men eftersom det är något eleverna väljer utöver ordinarie kurser, att de läser mera engelska och svenska än övriga elever på yrkesprogram, så är det färre på de programmen än på de högskoleförberedande programmen som är behöriga till högskolan när de slutar gymnasiet. År 2015 var det till exempel 40 procent av flickorna och 24 procent av pojkarna på yrkesprogrammen och 79 procent av flickorna och 71 procent av

¹ Tyvärr saknades föräldrarnas utbildningsbakgrund som en variabel i den regressionsanalys som gjordes eftersom uppgiften saknades i allt för många fall.

pojkar på högskoleförberedande program som var behöriga till högskolan när de gick ut gymnasiet (Sveriges kommuner och regioner, 2016).

I UKÄ:s rapporter kan man följa övergången till högskoleutbildning för olika grupper. Ju högre utbildning föräldrarna har (föräldrars utbildningsnivå används som mått på social bakgrund), desto större är sannolikheten att börja studera i högskolan (UKÄ 2020). Den sociala snedrekryteringen till högskolan består och har i stort sett varit oförändrat de senaste tio åren, dvs. bland dem som föddes mellan 1984 och 1994. Däremot har skillnaderna jämnats ut när det gäller personer med svensk eller utländsk bakgrund. Bland högskolenybjörarna finns det inte längre någon underrepresentation av personer med utländsk bakgrund som själva är födda i Sverige eller som invandrat före skolstart. Tvärtom är övergången till högskolan lite högre bland dem än bland personer med svensk bakgrund. Dock är personer som invandrat efter skolstart underrepresenterade i högskolan och har så varit under de senaste tio åren (UKÄ 2020).

3. Gymnasieungdomars studieintresse och studieplaner

I det här kapitlet beskriver vi gymnasieungdomarnas studieintresse och studieplaner. Med studieintresse menar vi om individen planerar att studera vidare på högskolan och med studieplaner menar vi vad individen planerar att studera på högskolan. Materialet redovisas dels på totalnivå för hela populationen, dels uppdelat på de fyra bakgrundsvariablerna

- kön (kvinnor eller män)
- typ av gymnasieprogram (högskoleförberedande eller yrkesprogram)
- nationell bakgrund (född i Sverige eller utrikes född) och
- social bakgrund (mätt med föräldrarnas utbildningsnivå, mer specifikt antal föräldrar – 0, 1 eller 2 – med en eftergymnasial utbildning).

I avsnitt 3.1 tittar vi på ungdomarnas intresse av att påbörja studier på högskolan inom en treårsperiod efter avslutad gymnasieutbildning. För kön och typ av gymnasieprogram jämför vi även studieintresset med andelen som faktiskt påbörjade högskolestudier. De uppgifter som vi redovisar är övergången till högskolan för de som tog gymnasieexamen läsåret 2015/16 med en uppföljningstid på tre år. Det är med andra ord inte samma populationer som jämförs, men det ger ändå en fingervisning om skillnaderna mellan andelen som planerar att påbörja studier och som faktiskt gör det. Avsnitt 3.1 avslutas med en regressionsanalys. Därefter undersöker vi, i avsnitt 3.2, vad ungdomarna vill studera och i avsnitt 3.3 varför de vill börja studera. Avslutningsvis beskriver vi i avsnitt 3.4 varför de inte vill studera.

Alla resultat bygger på en urvalsundersökning. I och med detta är punktskattningarna förknippade med en viss osäkerhet. Denna osäkerhet redovisas som ett 95 procentigt konfidensintervall runt punktskattningen. Överlappande konfidensintervall mellan grupper betyder att skillnaderna inte är statistiskt säkerställda till 95 procents säkerhet. Alla skillnader som presenteras är således inte statistiskt säkerställda.

I det här och följande kapitel har de som avsiktligt eller oavsiktligt låtit bli att besvara en fråga eller ett svarsalternativ tagits bort ur diagrammen ("uppgift saknas" har tagits bort). De ingår dock i beräkningen av procentandelarna vilket leder till att andelarna inte summerar till 100 procent.

3.1. Studieintresset – skillnader mellan studentgrupper

Av alla som svarat på enkäten anger 61 procent att de avser att studera på högskolan någon gång de kommande tre åren. Av de elever som tog en gymnasieexamen läsåret 2015/16 var det 46 procent som hade påbörjat en högskoleutbildning tre år senare (UKÄ, 2020). Trots att det inte är samma populationer som jämförs tyder den här jämförelsen på att det är en högre andel som har för avsikt att påbörja högskolestudier än som faktiskt gör det.

3.1.1. Intresset för högskolestudier är större bland kvinnor än bland män

Studieintresset skiljer sig åt mellan kvinnor och män. Det är en markant högre andel av kvinnorna än av männen som planerar att studera på högskolan de närmaste tre åren efter gymnasiet – 70 procent av kvinnorna säger sig ha sådana planer och motsvarande andel av männen är 53 procent. Av de kvinnor som tog gymnasieexamen läsåret 2015/16 hade 51 procent påbörjat högskolestudier tre år senare. Bland männen var motsvarande andel 40 procent. Det här indikerar att det bland kvinnorna är en relativt stor skillnad mellan planer att studera på högskolan och att göra det. Den här skillnaden är mindre bland männen.

3.1.2. Stort intresse för högskolestudier bland elever på högskoleförberedande program

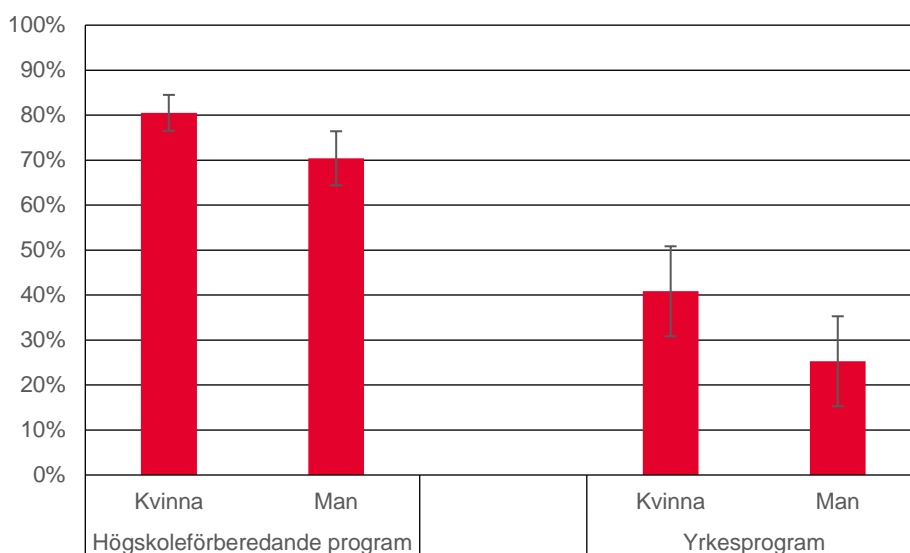
Intresset för att studera på högskolan skiljer sig som förväntat åt mellan elever på högskoleförberedande respektive yrkesprogram – 76 procent av eleverna på högskoleförberedande program har för avsikt att studera på högskolan inom tre år och motsvarande andel bland eleverna på yrkesprogram är 31 procent. Här spelar det förstås in att en examen från ett högskoleförberedande program ger grundläggande behörighet till högskolan, medan en examen från ett yrkesprogram oftast inte gör det utan behöver kompletteras för att ge behörighet.

Det är högre andelar som planerar att påbörja högskolestudier än som gör det – 63 procent av de som tog gymnasieexamen från högskoleförberedande program läsåret 2015/16 hade påbörjat högskolestudier tre år senare. Motsvarande andel bland de med gymnasieexamen från yrkesprogram var 10 procent. Det tyder på att det är särskilt stor skillnad mellan att planera att påbörja högskolestudier och faktiskt göra det för elever på yrkesprogram.

Mönstret kvarstår när analysen görs uppdelad på kvinnor och män. Av kvinnorna på högskoleförberedande program planerar 80 procent att studera på högskolan. Motsvarande andel på yrkesprogram är 41 procent (figur 1). Övergången till högskolestudier var 64 procent för de kvinnor som tog gymnasieexamen på högskoleförberedande program läsåret 2015/16 och 16 procent för dem som tog gymnasieexamen på yrkesprogram.

70 procent av männen med examen från ett högskoleförberedande program har för avsikt att studera på högskolan, medan andelen är 25 procent bland männen på yrkesprogrammen. Motsvarande övergångsandelar var 61 procent och 5 procent.

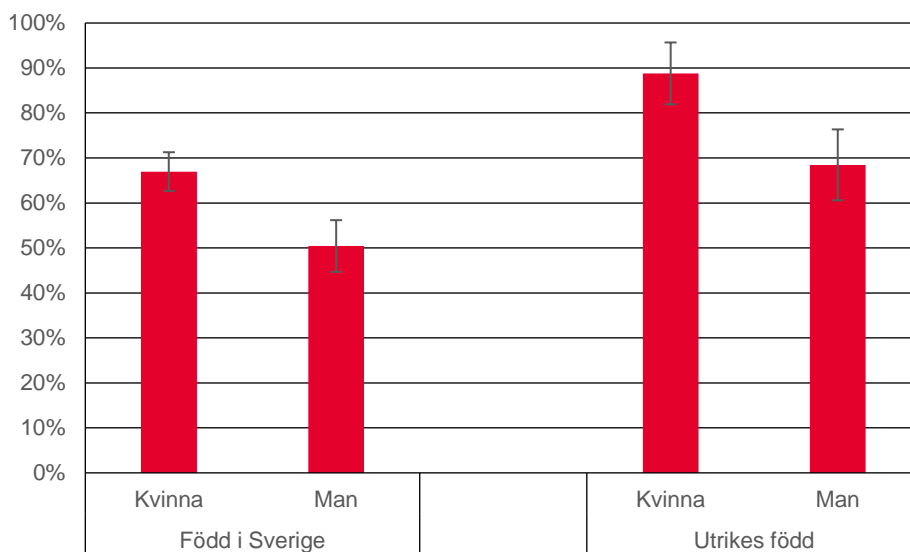
Figur 1. Andelen som planerar att påbörja högskolestudier inom en treårsperiod efter gymnasieexamen, uppdelat på typ av gymnasieprogram och kön.

3.1.3. Studieintresset störst bland utrikes födda kvinnor

Studieintresset skiljer sig även åt mellan elever som är födda i Sverige och de som är utrikes födda. Intresset är markant högre för de som är utrikes födda – 78 procent planerar att påbörja högskolestudier inom en treårsperiod efter gymnasieexamen (figur 2). Motsvarande andel bland de som är födda i Sverige är 59 procent. Störst studieintresse har utrikes födda kvinnor, 89 procent. Minst studieintresse har män som är födda i Sverige, 51 procent planerar att studera på högskolan inom tre år.

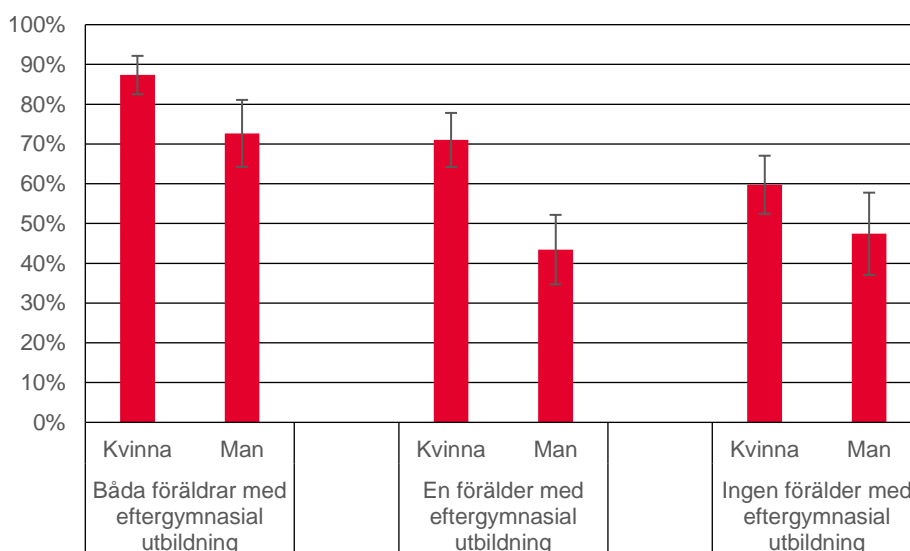
Figur 2. Andelen som planerar att påbörja högskolestudier inom en treårsperiod efter gymnasieexamen, uppdelat på nationell bakgrund och kön.

3.1.4. Störst studieintresse bland kvinnor med högre utbildade föräldrar

Elevernas sociala bakgrund, här mätt med antalet föräldrar med eftergymnasial utbildning, påverkar i hög grad elevernas planer på att påbörja högskolestudier. Studieintresset är högst hos kvinnor och män med högre utbildade föräldrar dvs. de vars båda föräldrar har minst en eftergymnasial utbildning (figur 3). 87 procent av kvinnorna med högre utbildade föräldrar avser att påbörja högskolestudier inom den kommande treårsperioden. Motsvande andel bland männen är 73 procent. Studieintresset är lägre för elever vars föräldrar har en lägre utbildningsnivå. Män som har en förälder med eftergymnasial utbildning planerar i lägst grad att påbörja högskolestudier, 43 procent. Motsvarande andel bland kvinnorna är 71 procent.

Figur 3. Andelen som planerar att påbörja högskolestudier inom en treårsperiod efter gymnasieexamen, uppdelat på föräldrars utbildningsnivå och kön.

3.1.5. Typ av gymnasieprogram spelar störst roll

I den bivariata analysen, dvs. i analysen av sambandet mellan två variabler, som vi hittills har beskrivit finns det en viss risk att fel slutsatser dras av de observerade sambanden. Exempelvis kan skillnaden i studieintresse mellan män och kvinnor bero på att fler kvinnor än män läser högskoleförberedande program på gymnasiet. En multivariat analys, dvs. en analys av flera variabler samtidigt, tar hänsyn till det.

Vi har undersökt sambanden mellan de tidigare beskrivna oberoende variablerna och studieintresse som beroende variabel med en logistisk regression. Den beroende variabeln är studieintresse (Nej/vet ej = 0, Ja = 1). Individer som saknar uppgift från någon av variablerna har exkluderats ur analysen. Från logistiska regressioner får vi oddskvoter som beskriver hur stor effekt variablerna i modellen har på sannolikheten att säga sig ha intresse av att studera på högskolan inom den närmaste treårsperioden. I tabell 1 redovisar vi relativa oddskvoter, en oddskvot som är mindre än 1 visar att sannolikheten att ha studieintresse är lägre jämfört med referenskategori (markerad

med fet stil i tabell 1). En oddskvot som är högre än ett (1) innebär att sannolikheten att ha studieintresse är högre än referenskategorierna. Är oddskvoten ett (1), eller mycket nära ett (1), innebär det att den oberoende variabeln inte påverkar den beroende variabeln något nämnvärt.

Tabell 1. Oddskvoter för de oberoende variablerna. Referenskategorierna visas i fetstil.

	Hela urvalet	Elever på högskoleförberedande program
	Oddskvoter Studieintresse	Oddskvoter Studieintresse
Kön -Kvinna vs man	0,45***	0,46***
Typ av gymnasieprogram -Högskoleförberedande vs yrkesprogram	0,18***	-
Nationell bakgrund -Svensk född vs utrikes född	2,31***	1,51*
Social bakgrund (Antal föräldrar med eftergymnasial utbildning)		
- Ingen vs en	0,75	0,50
- Ingen vs två	2,56***	1,35**
Andel med studieintresse (Ja)	65,5%	76,2%
Andel med studieintresse (Nej/vet ej)	34,5%	23,8%
Pseudo-R2-mått (Nagelkerke)	0,273	0,084

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Kön har en tydlig effekt då oddskvoten är signifikant lägre än ett (oddkvot 0,45). Skillnaden i studieintresse mellan män och kvinnor som visats i analyserna ovan kvarstår när vi kontrollerar för de tre andra oberoende variablerna.

Typ av gymnasieprogram har en mycket stor effekt på studieintresset (oddkvot 0,18). Det här resultatet känns igen från de bivariata resultaten som presenterats ovan. Effekten av typ av gymnasieprogram på studieintresse kan alltså inte förklaras med en eventuell överrepresentation av barn till personer med lägre utbildning på sådana program.

I de bivariata analyserna konstaterades att en större andel av utrikes födda elever planerar att studera på högskolan efter gymnasiet jämfört med elever födda i Sverige. Den här skillnaden kvarstår i den logistiska regressionen (oddkvot 2,31).

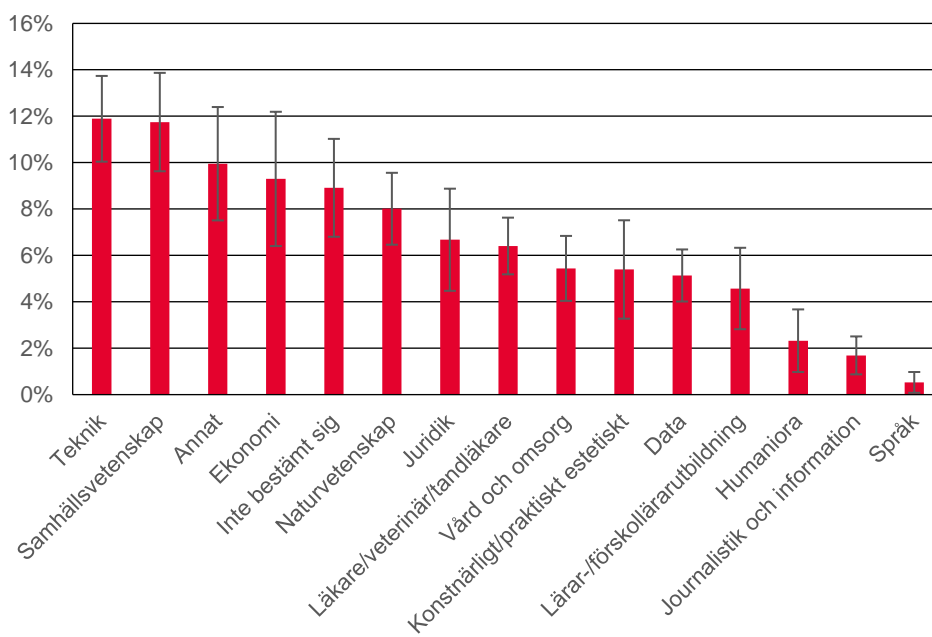
Elevernas sociala bakgrund, här mätt som antal föräldrar med eftergymnasial utbildning, har stor betydelse för elevernas studieintresse. Skillnaden mellan att ha noll respektive en förälder med högskoleutbildning är dock inte statistiskt signifikant.

I tabell 1 visas också oddskvoterna för en modell endast innehållande de elever som gått på högskoleförberedande program. Detta eftersom många av de som gått yrkesprogram inte får grundläggande behörighet för högskolestudier. Effekterna av de oberoende variablerna kvarstår även i denna modell. Inga oddskvoter ändrar riktning och signifikanta värden förblir signifikanta.

3.2. Studieplaner – vad vill gymnasieungdomar helst studera?

Nu övergår vi till att titta på gymnasieungdomarnas studieplaner, det vill säga inom vilka ämnen de vill studera på högskolan. Teknik och samhällsvetenskap är mest populära, 24 procent (12 procent inom respektive ämne) har svarat att de vill studera inom något av de ämnena (figur 4). Minst populärt är journalistik och information samt språk, 2 respektive 1 procent svarade att de vill studera inom något av de ämnena. Det är dock stora skillnader mellan de olika grupperna, vilket vi redovisar nedan.

Figur 4. Vad vill du studera i första hand?

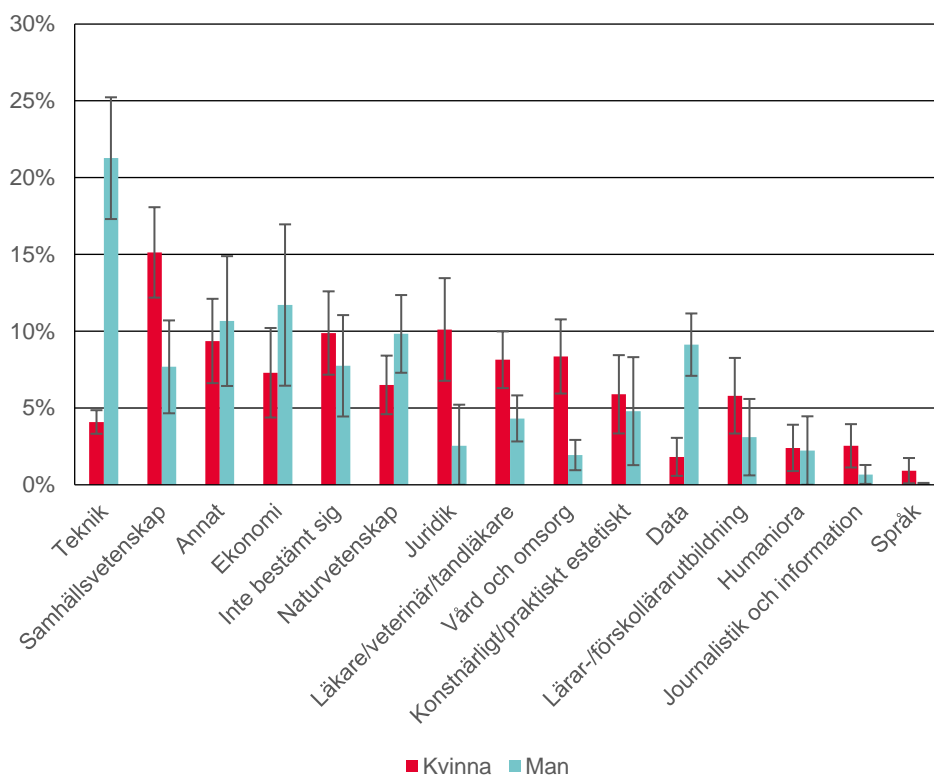

3.2.1. Tydliga könsskillnader i studieval

Det är känt sedan tidigare att män och kvinnor i hög grad läser olika ämnen och program på högskolan. Könsskillnader i studievalet syns även i den här undersökningen då män och kvinnor anger olika ämnen som de i första hand vill studera inom. Viljan att studera inom ämnet teknik är särskilt könsuppdelat – 21 procent av männen har angett att de vill studera teknik, medan motsvarande andel bland

kvinnorna är 4 procent (figur 5). Även inom ämnet data är männen tydligt överrepresenterade. Kvinnor är däremot mest överrepresenterade inom samhällsvetenskap, juridik samt vård och omsorg.

Figur 5. Vad vill du studera i första hand?

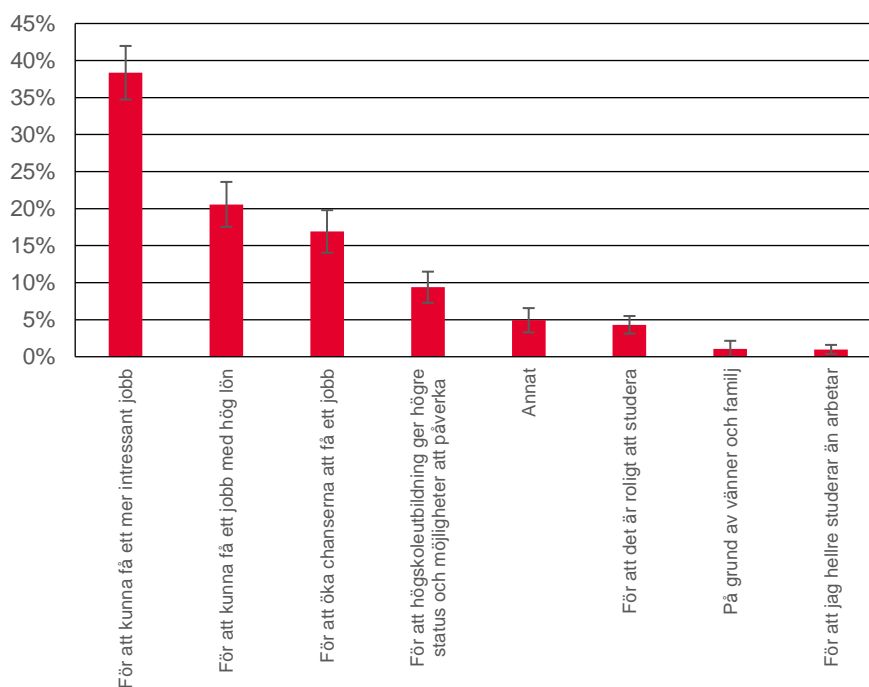

3.3. Varför vill gymnasieungdomar studera?

I det här avsnittet presenterar vi elevernas angivna skäl till att vilja studera. De ungdomar som ingår är de som uppgett att de avser att studera på högskolan inom den närmaste treårsperioden.

Den absolut vanligaste anledningen till att studera på högskolan är för att få ett mer intressant jobb – 35 procent anger det som skäl (figur 6). Det näst vanligaste skälet är att få ett jobb med hög lön, 21 procent anger det som skäl.

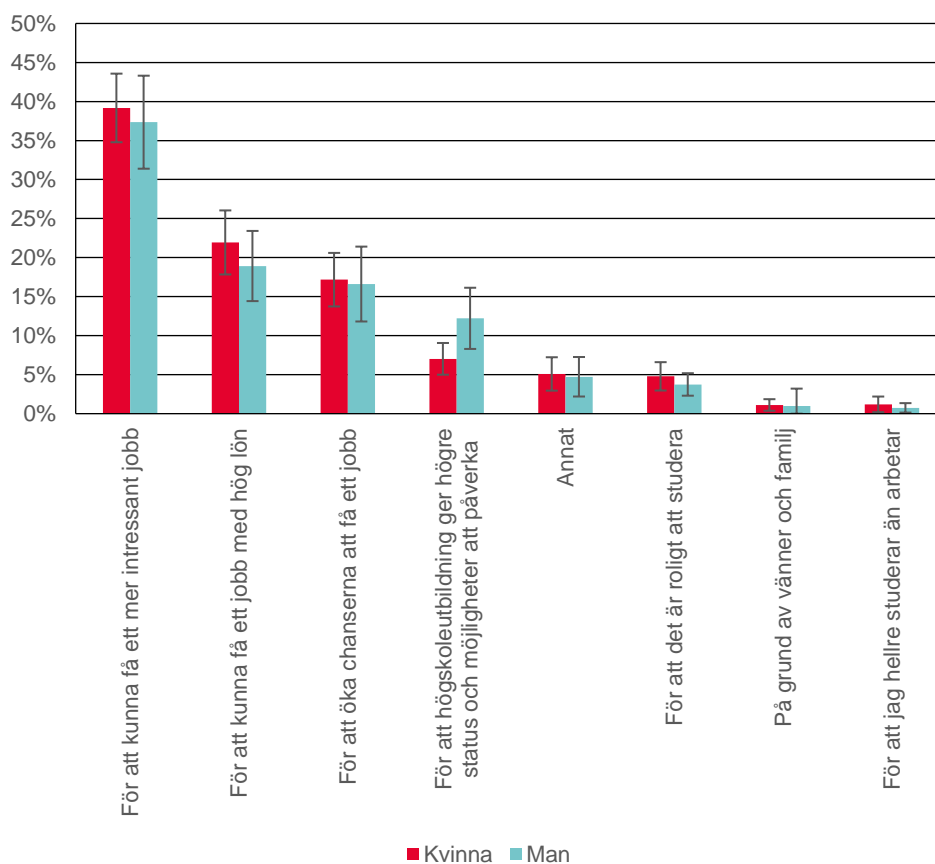
Figur 6. Varför vill du läsa på universitet/högskola?

3.3.1. Små könsskillnader i varför man vill studera

Det finns inga stora könsskillnader i varför man vill studera på högskolan. Men det finns dock små, icke-signifikanta skillnader. Till exempel är det en större andel bland männen än bland kvinnorna som anger att de vill studera på högskolan eftersom en högskoleutbildning ger högre status och möjligheter att påverka (figur 7). 12 procent av männen anger det som skäl, medan motsvarande andel bland kvinnorna är 7 procent. Det är däremot en något högre andel bland kvinnorna än bland männen som vill studera på högskolan eftersom en högskoleutbildning kan leda till ett mer intressant jobb eller för att kunna få ett jobb med hög lön.

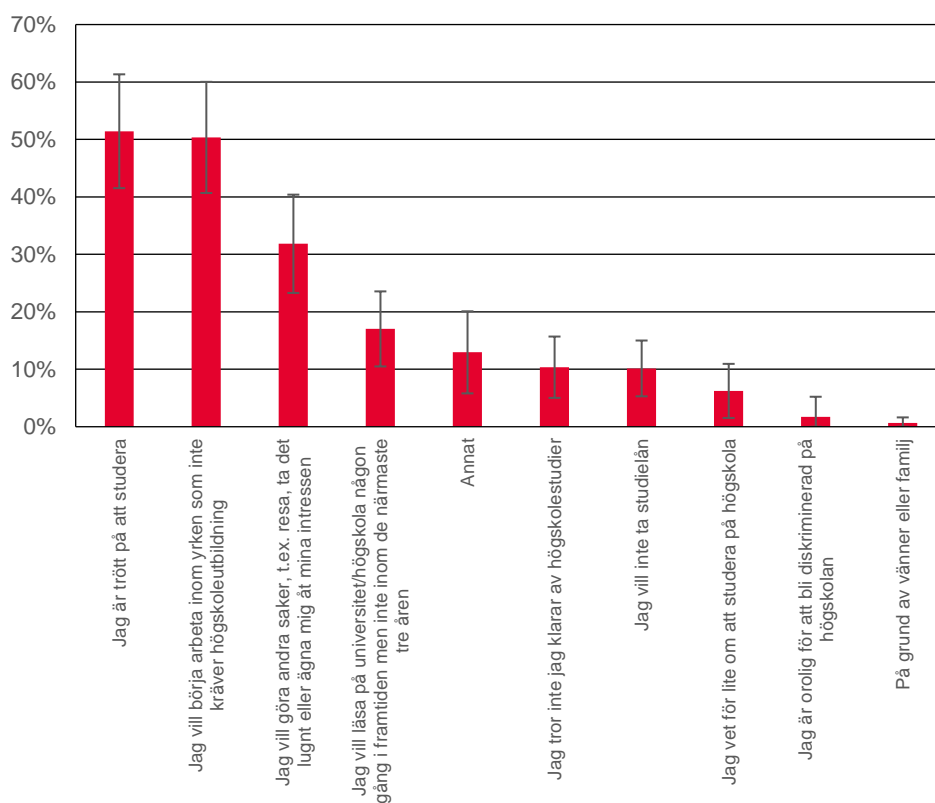
Figur 7. Varför vill du läsa på universitet/högskola?

3.4. Varför gymnasieungdomarna inte vill studera vidare

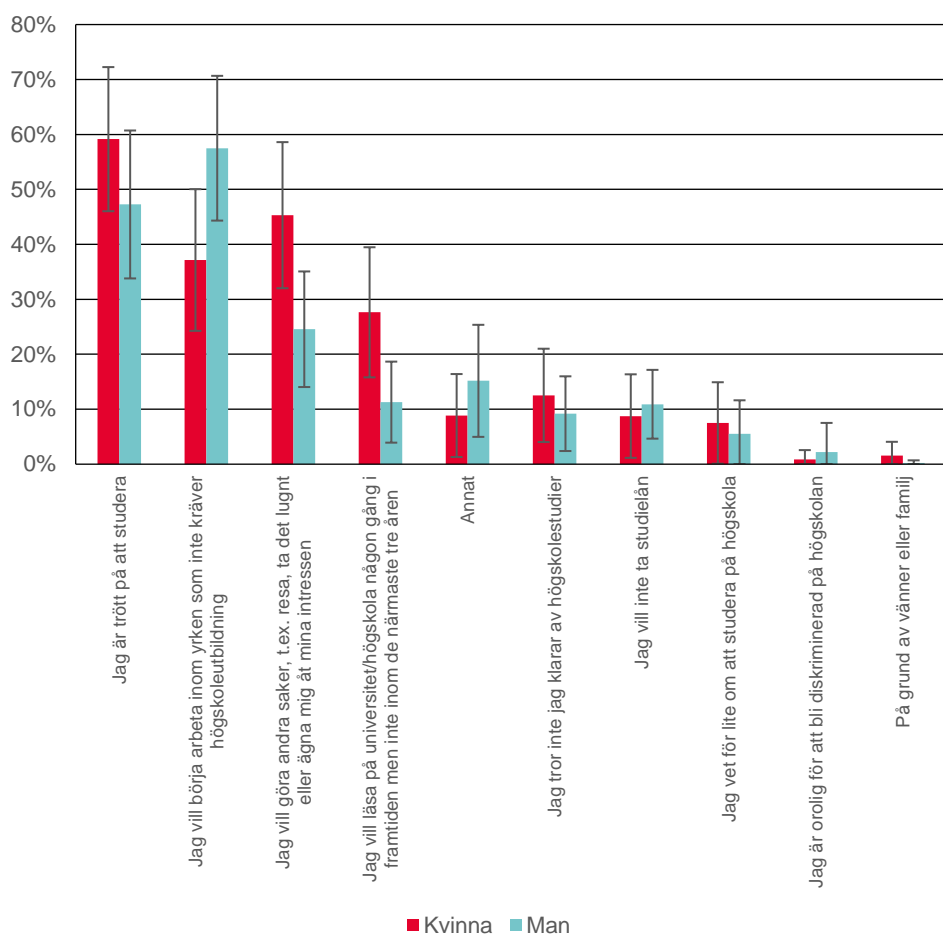
Slutligen redovisar vi ungdomarnas angivna skäl till varför de inte vill studera vidare på högskolan. Här ingår de elever som angett att de inte avser att studera på högskolan inom den närmaste treårsperioden. De vanligaste skälen till att ungdomarna inte vill studera på högskolan är att de är trötta på att studera eller att de vill börja arbeta inom yrken som inte kräver en högskoleutbildning (figur 8). 51 respektive 50 procent av de tillfrågade anger de två alternativen.

Figur 8. Vad beror det på att du inte planerar att läsa på universitet/högskola inom de närmaste tre åren?

För kvinnor är den vanligaste anledningen till att inte vilja studera på högskolan att de är trötta på att studera. För männen är den vanligaste anledningen däremot att de avser att börja arbeta inom ett yrke som inte kräver högskoleutbildning (figur 9). Att ha planer på att studera lite senare är klart vanligare bland kvinnor, 28 procent anger det. Motsvarande andel bland männen är 11 procent. Nästan inga anger familj/vänner eller att de tror de skulle bli diskriminerade på högskolan som skäl att inte studera vidare.

Figur 9. Vad beror det på att du inte planerar att läsa på universitet/högskola inom de närmaste tre åren?

4. Gymnasieungdomar och studiemedelssystemet

Nu övergår vi till att titta närmare på ungdomar, studiemedel och studielån.

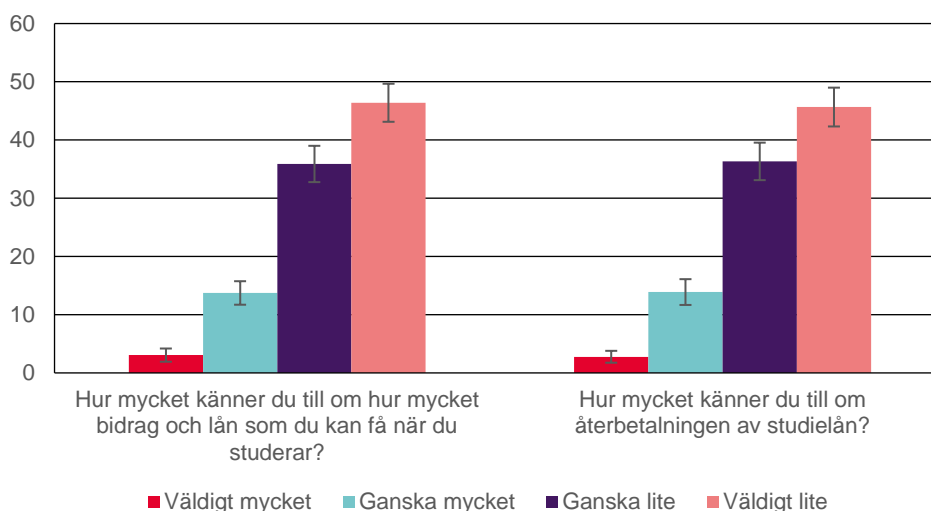
Vi börjar med att titta på alla ungdomar, både de som planerar att fortsätta studera inom tre år och de som inte har några sådana planer. Förhoppningen är att kapitlet kan ge nya insikter om de mönster som finns i användandet av studiemedel och studielån. Genomgången följer i huvudsak bakgrundsvariablerna som redan har introducerats.

4.1. Gymnasieungdomars kunskaper om studiemedel och studielån

4.1.1. Kunskaperna om studiemedel och studielån är låga

Elevernas självskattade kunskaper om studiemedel, bestående av bidrag och lån, samt om återbetalning av studielån visar på samma begränsade kunskaper inom båda områdena. En klar majoritet av de tillfrågade ungdomarna beskriver sina kunskaper som låga – de vet ganska eller väldigt lite om både hur mycket bidrag och lån man kan få när man studerar och om hur återbetalningen av lånet går till. Hela 82 procent av respondenterna anger dessa svarsalternativ (figur 10).

Figur 10. Hur mycket känner du till om studiemedel och om återbetalningen av studielån?

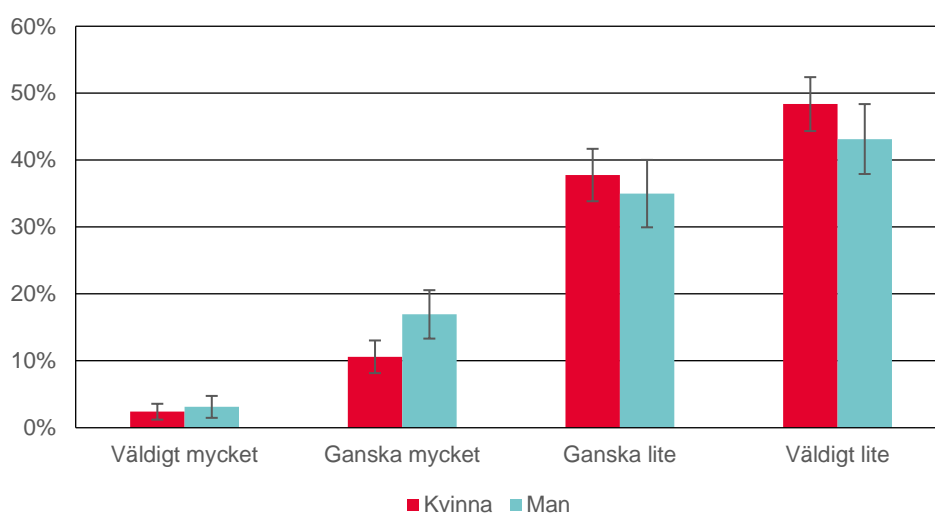
En självskattning av kunskaperna om studiemedel, vilket det är frågan om här, ger oss ett subjektivt svar på hur det egentligen är ställt med dessa kunskaper. Svarande som har en hög tilltro till de egna kunskaperna men som objektivt har dåliga kunskaper kan

således bedöma dessa som bättre än den som har en lägre tilltro till sina kunskaper men som kanske objektivt har bättre kunskaper. Den egna upplevelsen av kunskaperna bör dock vara minst lika viktiga som de faktiska kunskaperna när det kommer till att skatta betydelsen för studieintresset.

4.1.2. Kvinnor och män skattar sina kunskaper lika

Överlag skattar kvinnor och män sina kunskaper om studiebidrag och lån under studierna ungefär lika. Män skattar dock sina kunskaper om återbetalningen av lån lite högre än kvinnorna (figur 11). Exempelvis anger 20 procent av männen att de kan ganska eller väldigt mycket om återbetalningen av studielån, jämfört med 13 procent av kvinnorna. Skillnaderna mellan könen är dock i huvudsak inte statistiskt säkerställda.

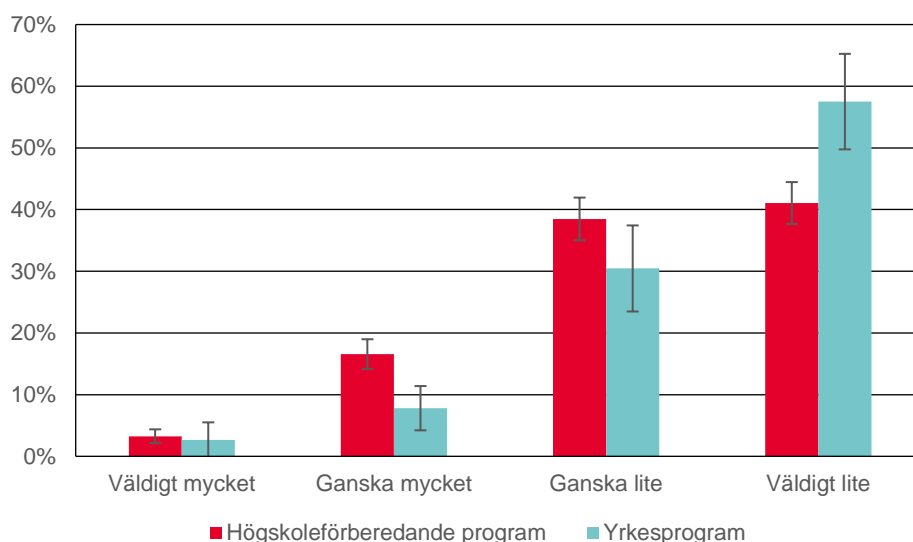
Figur 11. Hur mycket känner du till om återbetalningen av studielån?

4.1.3. Många på yrkesprogram känner ofta till väldigt lite

De som går på ett högskoleförberedande program på gymnasiet bedömer att de egna kunskaperna om studiebidrag och studielån är bättre än de som går på ett yrkesprogram (figur 12). Detta har sannolikt sin förklaring i att de som studerar på ett högskoleförberedande program oftare planerar att studera vidare och på att en del av dem som studerar på ett yrkesprogram har valt studier som innebär att de inte kommer att få behörighet till högskolan (SKR, 2016).

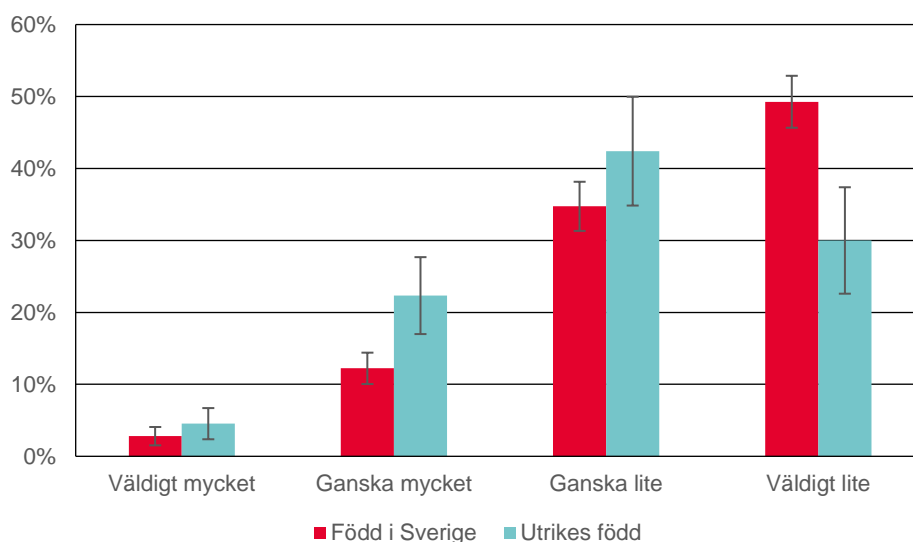
Figur 12. Hur mycket känner du till om hur mycket bidrag och lån som du kan få när du studerar?

4.1.4. Utrikes födda har bättre kunskaper än de som är födda i Sverige

Ungdomar som är utrikes födda bedömer sig ha bättre kunskaper om hur mycket studiebidrag och studielån som ges under studierna än de som är födda i Sverige (figur 13). Det gäller även kunskaperna om återbetalning av lån. När det gäller hur mycket studiemedel man kan få är det 27 procent av de utrikes födda som anger att de har ganska eller väldigt goda kunskaper. Motsvarande andel är 26 procent när frågan istället handlar om kunskaper om återbetalning av lån. I båda fallen är det 15 procent av de svenskfödda ungdomarna som gör samma bedömning. Detta är intressant eftersom de utrikes födda ungdomarna både visar större intresse för fortsatta studier och en mindre lånebenägenhet när de väl påbörjar sådana studier, jämfört med dem som är födda i Sverige (CSN, 2017).

Figur 13. Hur mycket känner du till om hur mycket bidrag och lån som du kan få när du studerar?

När det gäller social bakgrund skattar ungdomar som har två föräldrar med eftergymnasial utbildning sina kunskaper om studiemedel något högre än t.ex. ungdomar som inte har någon förälder med eftergymnasial utbildning. Men skillnaderna mellan personer från olika social bakgrund är förhållandevis små och i huvudsak inte statistiskt säkerställda.

4.2. Gymnasieungdomars tankar om studielån

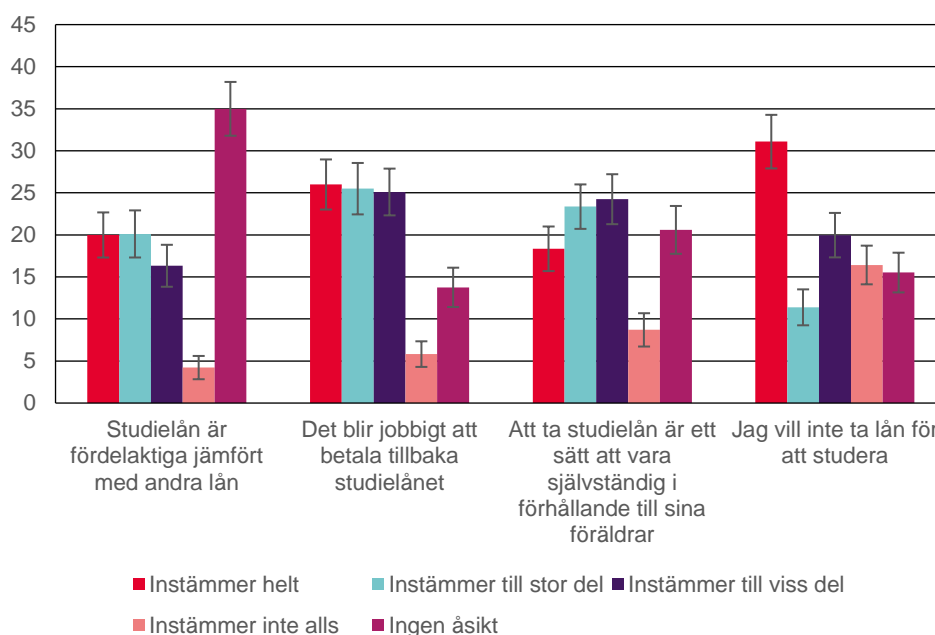
4.2.1. Det är 42 procent som helst inte vill ta några studielån

I det här avsnittet beskrivs synen på studielån. Respondenterna har fått ta ställning till fyra påståenden om studielånet:

- Studielån är fördelaktigt jämfört med andra lån.
- Det blir jobbigt att betala tillbaka studielånet.
- Att ta studielån är ett sätt att vara självständig i förhållande till sina föräldrar.
- Jag vill inte ta lån för att studera.

De här påståendena kunde besvaras med instämmer helt, till stor del, till viss del, inte alls eller med att respondenten inte har någon åsikt (figur 14).

Figur 14. Vad tänker du om studielån? Den som vill studera vidare kan söka studiemedel för att finansiera sina studier. Studiemedel består av både bidrag och lån. Man väljer själv om man vill ta lån.

På frågan om studielån är mer fördelaktigt än andra lån instämmer en majoritet av de svarande. Bara 4 procent instämmer inte alls i påståendet. Många ungdomar – 35 procent – har dock ingen åsikt. En möjlig förklaring till detta kan vara att ungdomarna inte har tillräckligt med kunskaper för att uttala sig.

När det gäller frågan om det blir jobbigt att betala tillbaka lånet instämmer en mycket stor majoritet i detta, 51 procent håller med helt eller till stor del och 25 procent till viss del, medan enbart 6 procent inte instämmer alls.

På frågan om det är ett sätt att vara självständig i förhållande till sina föräldrar att ta studielån är svaren mer spridda. Helt eller till stor del svarar 41 procent av ungdomarna. Men samtidigt instämmer 24 procent till viss del och 9 procent inte alls, och 21 procent har inte någon åsikt.

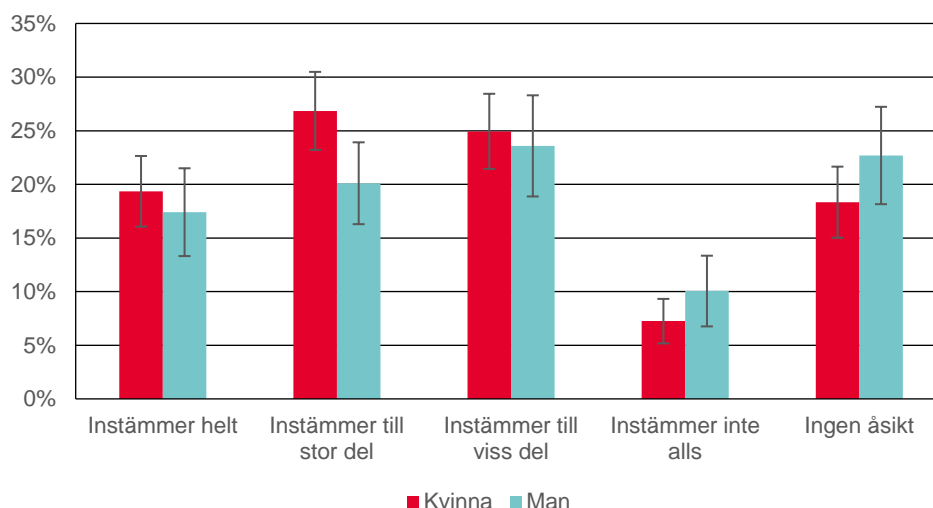
Det sista påståendet – jag vill inte ta lån för att studera – instämmer hela 31 procent i och 11 procent instämmer till stor del. Av detta kan man dra slutsatsen att hela 42 procent vill undvika att ta studielån om de börjar studera. Det är 36 procent som instämmer till viss del eller inte alls, dvs. de har ett större intresse av att ta studielån för att finansiera sina studier. Av ungdomarna saknar 16 procent en åsikt. Att följa upp vad ungdomarna faktiskt gör ett respektive tre år efter gymnasiet, vilket ska göras i kommande steg av undersökningen, kommer att ge oss kunskap om hur väl inställningen till studielån överensstämmer med deras faktiska agerande.

4.2.2. Kvinnor tycker ofta att studielån är ett sätt att visa självständighet

En högre andel av kvinnorna än av männen bedömer att studielånet är fördelaktigt. Trots att de anser att lånet är fördelaktigt förutser fler kvinnor än män att det kommer att bli jobbigt att betala tillbaka lånet. Något mer än hälften av kvinnorna anser det.

Vidare anser kvinnor i högre utsträckning än män att det är ett sätt att visa självständighet i förhållande till sina föräldrar att ta studielån och på så sätt själv finansiera de kommande studierna (figur 15). Dessa skillnader mellan könen är dock i huvudsak inte statistiskt säkerställda.

Figur 15. Vad tänker du om studielån? Att ta studielån är ett sätt att vara självständig i förhållande till sina föräldrar.

Män är å sin sida mer försiktiga och vill helst avstå från att ta några lån. Av männen instämmer 37 procent helt i påståendet att de inte vill ta lån, jämfört med 25 procent av kvinnorna.

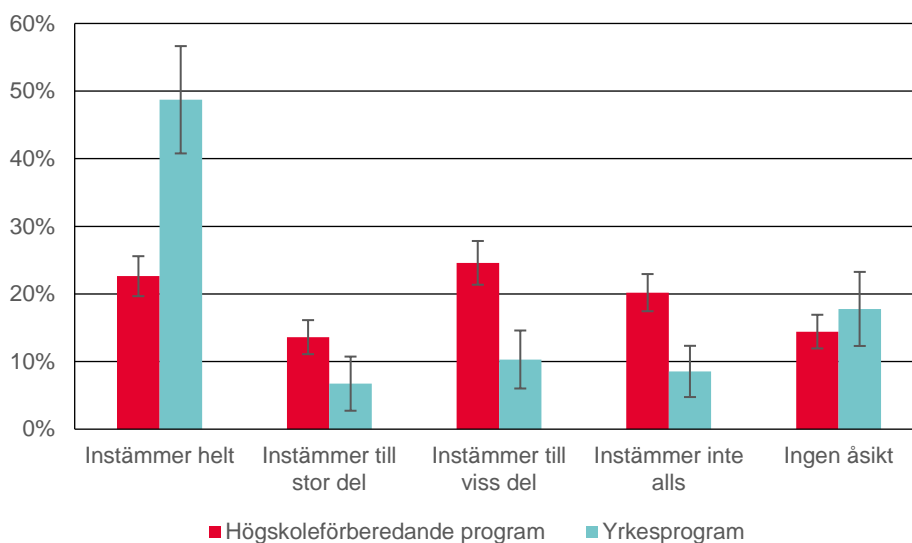
Svaren på påståendet ”jag vill inte ta lån för att studera” beror delvis på könsfördelningen mellan högskoleförberedande program och yrkesprogram. Bland ungdomar som går på ett högskoleförberedande program finns det inga skillnader i synen på påståendet. Bland ungdomar som går på ett yrkesprogram kvarstår dock skillnaderna mellan könen. Här är det viktigt att tänka på att en del av dem som studerar på ett yrkesprogram inte kommer att få behörighet till högskolan och att sådan behörighet i så fall måste kompletteras vid t.ex. komvux.

4.2.3. Lägre vilja att ta studielån på yrkesprogram

En klart högre andel av eleverna på högskoleförberedande program bedömer att studielånet är fördelaktigt, jämfört med eleverna på yrkesprogram. Skillnaderna är dock inte statistiskt säkerställda. På samma sätt är det klart högre andelar av elever på högskoleförberedande program som tycker att det är ett sätt att visa självständighet i förhållande till sina föräldrar att ta studielån. En betydligt högre andel av eleverna på yrkesprogram har ingen åsikt, vilket kan bero på att de inte har funderat på saken eftersom de inte planerar att fortsätta till högskolan.

Viljan att använda lån för att finansiera studier är betydligt lägre bland elever på yrkesprogram än bland elever på högskoleförberedande program (figur 16).

Figur 16. Vad tänker du om studielån? Jag vill inte ta lån för att studera.

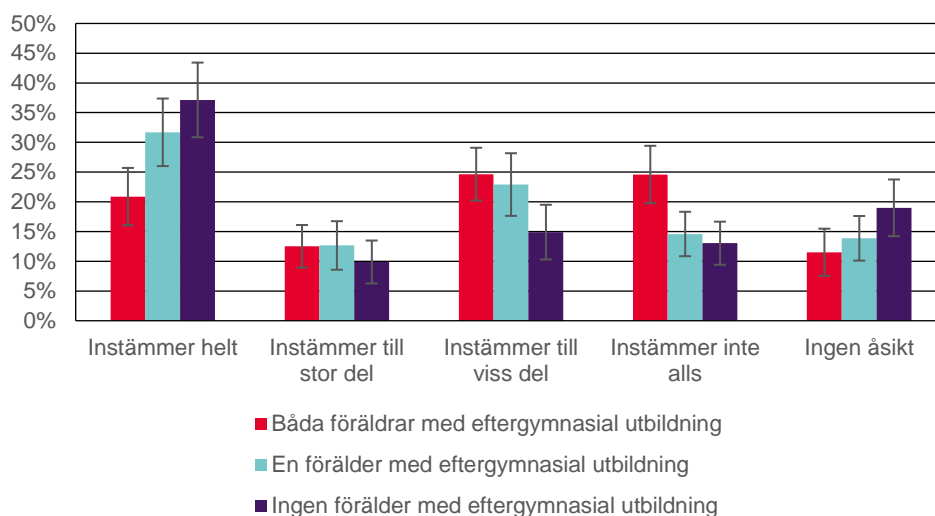
De gymnasieelever som är utrikes födda uppvisar i stort sett likadana svar som de som är födda i Sverige på alla fyra frågor om synen på studielån. Det är intressant med tanke på att utrikes födda har en lägre lånebenägenhet än individer födda i Sverige (CSN, 2017).

4.2.4. De med högre utbildade föräldrar tycker ofta att studielånet är fördelaktigt

Ungdomar som har två föräldrar med eftergymnasial utbildning tycker att studielånet är mer fördelaktigt än de som har en eller ingen förälder med eftergymnasial utbildning. De senare saknar oftare åsikt om studielånets fördelaktighet.

Det är känt att motviljan mot att ta lån är större bland dem vars föräldrar har en lägre utbildning, jämfört med dem vars föräldrar har en högre utbildning (Vossenteyn 2005; Vossensteyn m.fl., 2013). Detta återspeglas också i gymnasieungdomars svar på påståendet ”jag vill inte ta lån för att studera” (figur 17). Det är exempelvis 21 procent av dem som har två föräldrar med eftergymnasial utbildning som instämmer helt med påståendet, jämfört med 37 procent av dem som inte har någon förälder med eftergymnasial utbildning.

Figur 17. Vad tänker du om studielån? Jag vill inte ta lån för att studera.

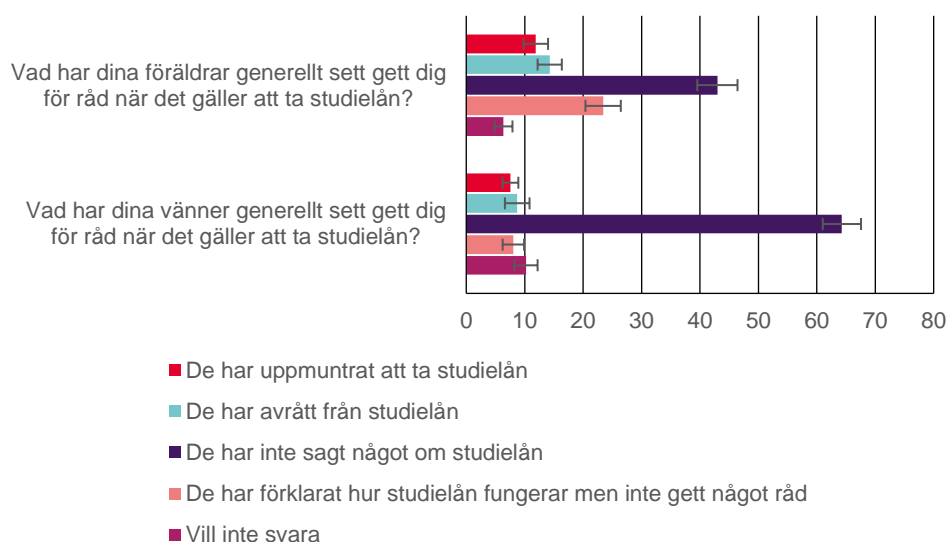

4.3. Föräldrars och vänners råd om studielån

4.3.1. Ganska få pratar om studielån med föräldrar och vänner

I det här avsnittet beskriver vi de råd gymnasieungdomarna har fått från föräldrar och vänner när det gäller studielån. På det hela taget är det ungefär lika många som har fått en avrådan från att ta lån som de är som har uppmuntrats att ta studielån (figur 18). Vanligast är dock att varken föräldrarna (43 procent) eller vännerna (64 procent) har sagt något om studielån.²

Figur 18. Vad har du fått för råd när det gäller att ta studielån?

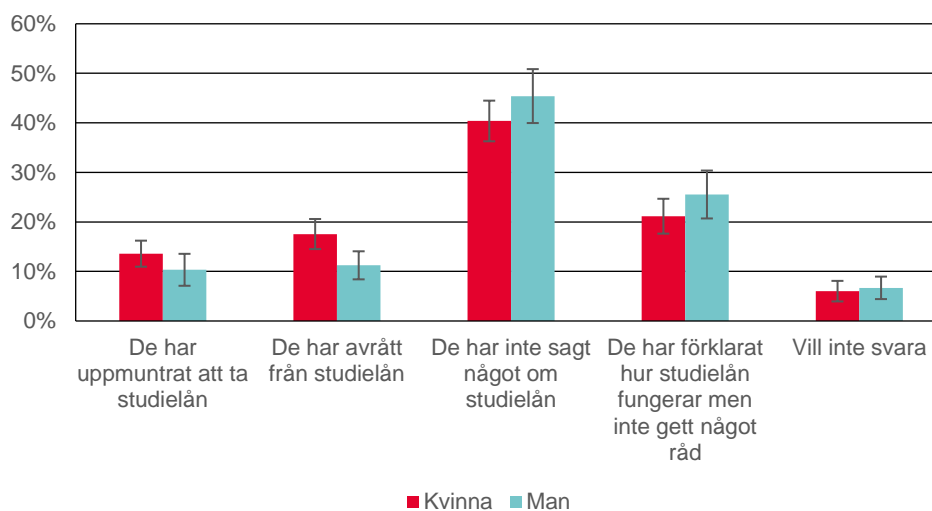

² En del respondenter har fått råd av släktingar eller t.ex. lärare eller vägledare, vilka inte räknas till grupperna föräldrar eller vänner.

4.3.2. Kvinnor får oftare råd från sina föräldrar än män

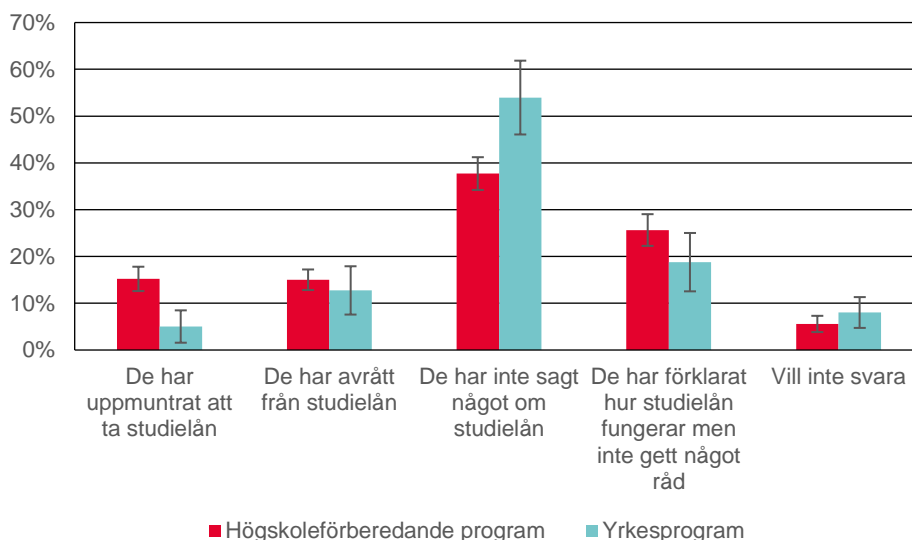
Andelen kvinnor som svarar att de har fått råd av sina föräldrar är högre än andelen män (figur 19). Enbart skillnaderna mellan män och kvinnor som har avrått från att ta studielån är dock statistiskt säkerställda. Råd från vänner verkar inte heller skilja sig nämnbart mellan könen och ingen av skillnaderna är statistiskt säkerställd.

Figur 19. Vad har dina föräldrar generellt sett gett dig för råd när det gäller att ta studielån?

Det tycks betydligt vanligare att de som går på högskoleförberedande program får rådgivning av sina föräldrar om studielån än det är bland dem som går på yrkesprogram (figur 20). Det kan bero på att det är vanligare med föräldrar med egna studieerfarenheter och erfarenheter av studiemedel på de högskoleförberedande programmen än det är på yrkesprogrammen. Det kan också bero på att eleverna på högskoleförberedande program, som är mer inställda på att fortsätta studera, oftare frågar sina föräldrar om råd.

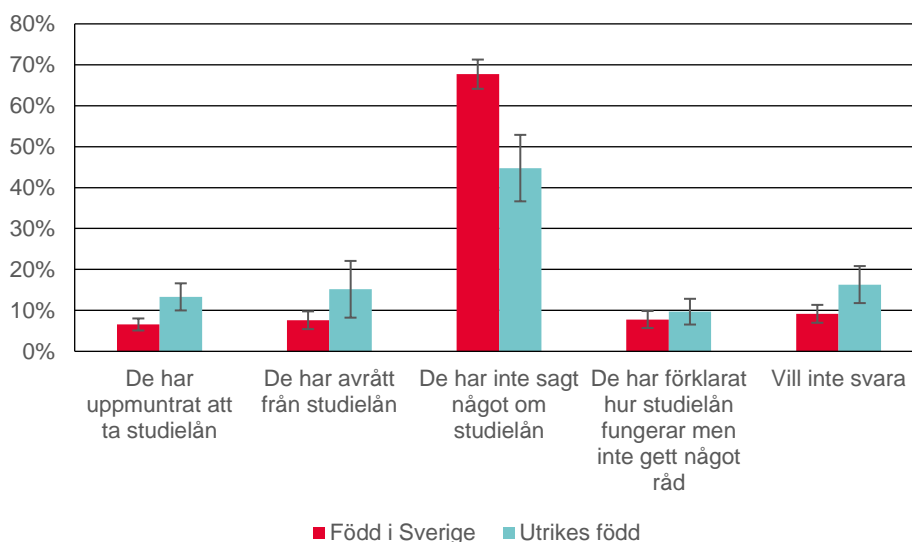
Figur 20. Var har dina föräldrar generellt sett gett dig för råd när det gäller att ta studielån?

4.3.3. Utrikes födda har ofta en levande diskussion om studielån

Det finns skillnader i andelen som har fått råd, eller att studielån åtminstone har diskuterats, mellan ungdomar som är födda i Sverige jämfört med dem som är utrikes födda. Diskussionen verkar vara mer levande bland dem som är utrikes födda och likaså tycks det i den gruppen vanligare med råd från både föräldrar och vänner. Utrikes födda ungdomar brukar t.ex. betydligt oftare än svenska diskutera studiemedel och låntagande med sina vänner än de som är födda i Sverige (figur 21).

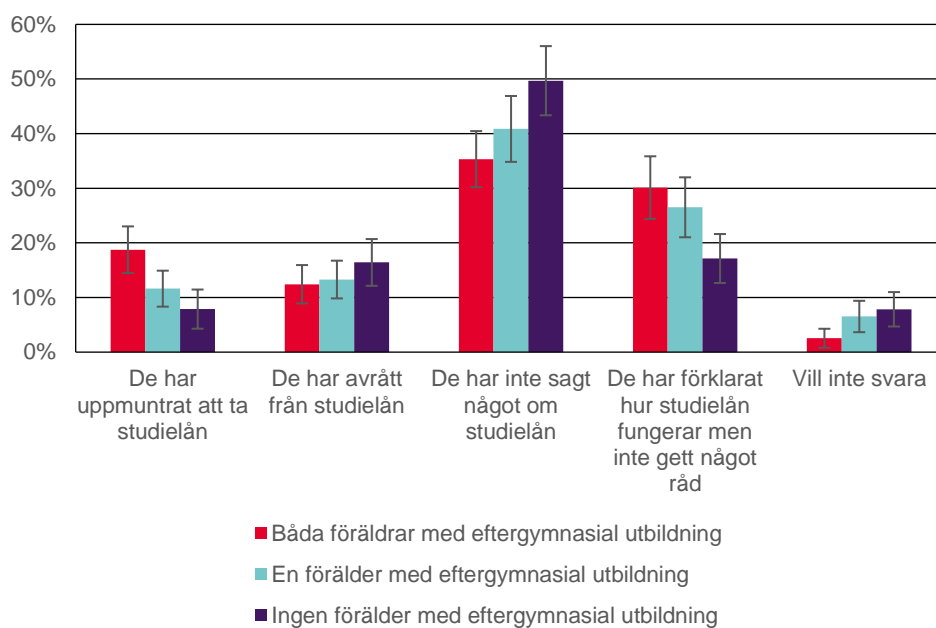
Figur 21. Var har dina vänner generellt sett gett dig för råd när det gäller att ta studielån?

Råden från föräldrarna skiljer sig mellan studerandegrupperna även med utgångspunkt i den sociala bakgrunden. De som har högre utbildade föräldrar blir oftare uppmuntrade att ta studielån, medan de med lägre utbildade föräldrar oftare blir avrådade

från låntagande (figur 22). Det är också tydligt att en högre andel med lägre utbildade föräldrar inte har pratat med sina föräldrar om låntagande. Till stor del beror detta resultat på sambandet mellan föräldrars utbildningsnivå och ungdomars val av gymnasieprogram. Inom högskoleförberedande program respektive yrkesprogram försvinner skillnaderna mellan de olika sociala bakgrunderna, något som tyder på att föräldrars utbildningsnivå enbart har en indirekt effekt på diskussionen om studiemedel.

Figur 22. Var har dina föräldrar generellt sett gett dig för råd när det gäller att ta studielån?

5. Studiebidrag, studielån och studieplaner

Syftet med studiemedlen är att de ska verka rekryterande för både kvinnor och män och därmed bidra till ett högt deltagande i utbildning. Det innebär att studiemedlen ska bidra till att personer som annars inte skulle välja att studera ändå påbörjar studier.

I det här kapitlet undersöker vi om det finns ett samband mellan studiemedel och ungdomars intresse för högskolestudier. Ett sätt att undersöka detta är att titta på hur stor andel av alla ungdomar som har ett intresse för att studera vid högskolan och om denna andel varierar med, bland annat, deras kunskap om studiemedel. Därför kommer vi i detta kapitel framförallt titta på de ungdomar som har planer på att fortsätta studera vid universitet eller högskola inom tre år.

Det är dock svårt att säga vad som är ett kausalt samband och vad som inte är det. Är det t.ex. riktigt att säga att goda kunskaper om studiemedel leder till ett ökat studieintresse och till vissa studieplaner? Eller är det istället så att den som har studieintresse och studieplaner skaffar sig större kunskaper om studiemedlen? Genom att konstatera att det finns ett samband mellan goda kunskaper och ett studieintresse är det inte möjligt att känna till sambandets riktning.³ Det ska dock uppmärksammas att detta problem är större när det t.ex. gäller kunskaper om studiemedel än när det gäller t.ex. föräldrars råd om studielån. En person med ett studieintresse kanske frågar sina föräldrar om råd – men kommer föräldrarnas råd påverkas av personens studieintresse? Och kan föräldrars råd påverka personens studieintresse?

Kapitlet kommer inte kunna besvara om studiemedel *påverkar* gymnasieungdomars studieintresse. Förhoppningen med kapitlet är istället att identifiera om studiemedel spelar en roll i formandet av gymnasieungdomars intresse för högskolestudier. I de planerade uppföljningarna av ungdomarna som besvarat enkäten kan frågan om studiemedlens påverkan på deras faktiska val att börja studera på högskolan eller inte analyseras.

³ Ett alternativt sätt att undersöka om det finns ett samband mellan studiemedel och ungdomars intresse för högskolestudier är att genomföra en regressionsanalys. En regression kan dock inte identifiera kausala samband mellan två variabler om en variabel både påverkar och kan påverkas av den andra variabeln. I och med detta har vi inte genomfört någon regressionsanalys.

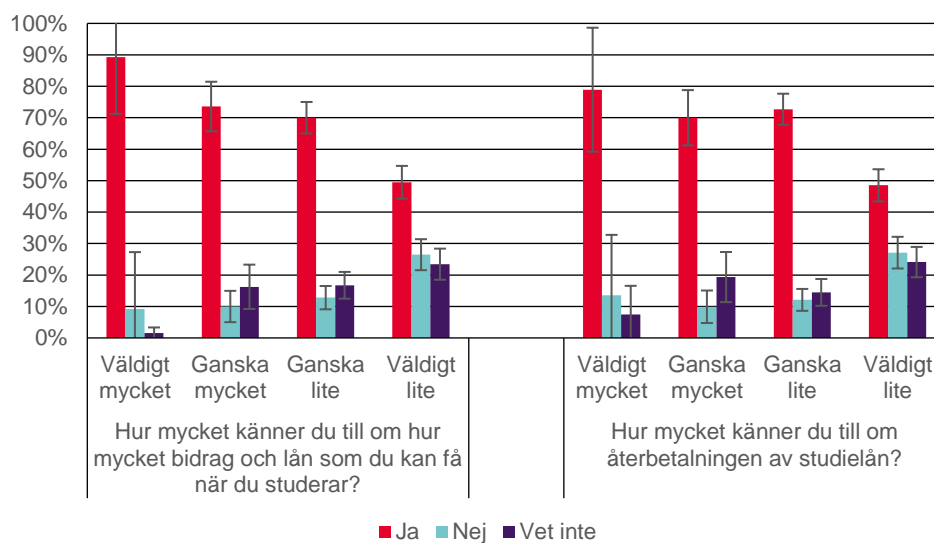
5.1. Gymnasieungdomars kunskaper om studiemedel och deras planer att studera vid universitet eller högskola

5.1.1. De med goda kunskaper planerar ofta att studera vidare

I det här avsnittet undersöker vi om det verkar finnas ett samband mellan ungdomars kunskaper om studiemedel, återbetalning av studielån och deras studieplaner de närmaste tre åren.

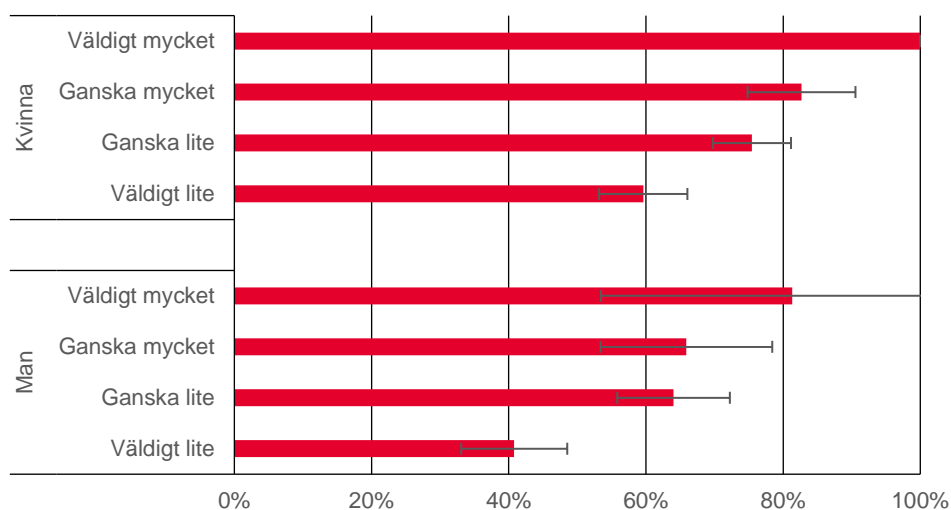
Andelen som planerar att studera vidare inom tre år är högst bland dem som har väldigt mycket kunskaper om studiemedel och lägst bland dem som har väldigt lite kunskaper om studiemedel (figur 23). Dessa skillnader indikerar ett positivt samband mellan kunskaper om studiemedel och ungdomars intresse för att studera vidare. Det verkar också finnas ett liknande positivt samband mellan kunskaper om återbetalning av studielån och ungdomars intresse för högskolestudier.

Figur 23. Hur mycket känner du till om studiemedel? Andelen som planerar/inte planerar/inte vet om man ska studera vidare på universitet eller högskola de närmaste tre åren

Det positiva sambandet mellan ungdomars kunskaper om studiemedel och deras intresse för högre studier kvarstår i de flesta undersökta grupper, t.ex. för både kvinnor och män (figur 24).

Figur 24. Hur mycket känner du till om hur mycket bidrag och lån som du kan få när du studerar? Andelen som planerar att studera vidare på universitet eller högskola de närmaste tre åren.¹

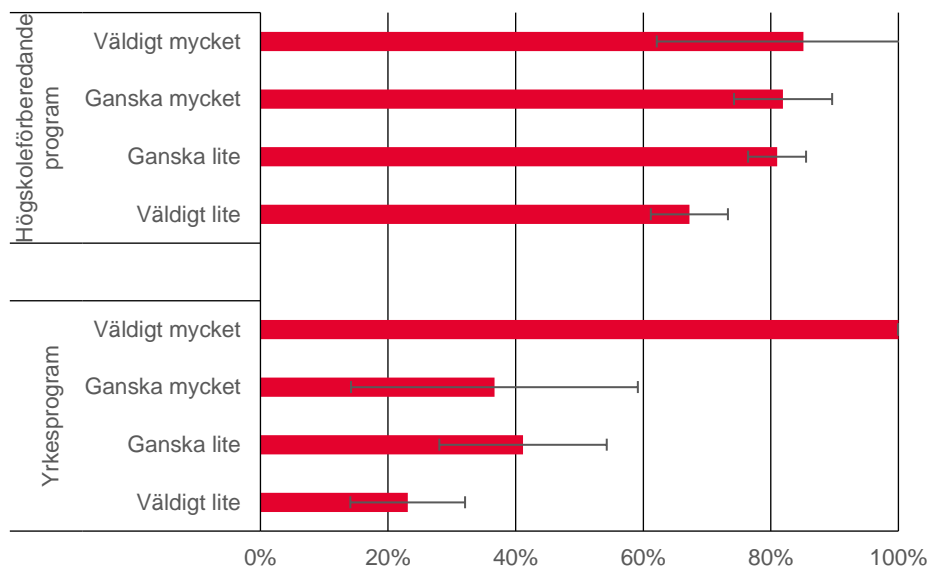
¹ Ingen felmarginal kan beräknas för kategorin kvinnor som har valt svarsalternativ ”väldigt mycket” p.g.a. att alla har valt samma svarsalternativ dvs. att de planerar att studera vidare på en högskola inom tre år.

När resultatet tas fram för män och kvinnor som går på ett högskoleförberedande program försvinner skillnaden mellan svarsalternativen för män. Dock kvarstår skillnaden mellan svarsalternativen för kvinnor. Detta visar att kunskaper om studiemedel tycks spela en större roll för kvinnors studieplaner än för mäns studieplaner.

5.1.2. Kunskaper om studiemedel betyder mest på yrkesprogram

När vi övergår till högskoleförberedande program och yrkesprogram uppstår ett liknade mönster (figur 25). Bland dem som läser ett högskoleförberedande program är skillnaderna mellan de olika svarsalternativen förhållandevis små. Andelen som planerar att studera vidare vid högskolan inom tre år är dock högre för dem som anger att de har goda kunskaper om studiemedel än bland dem som beskriver att deras kunskaper är dåliga.

Figur 25. Hur mycket känner du till om hur mycket bidrag och lån som du kan få när du studerar? Andelen som planerar att studera vidare på universitet eller högskola de närmaste tre åren.¹

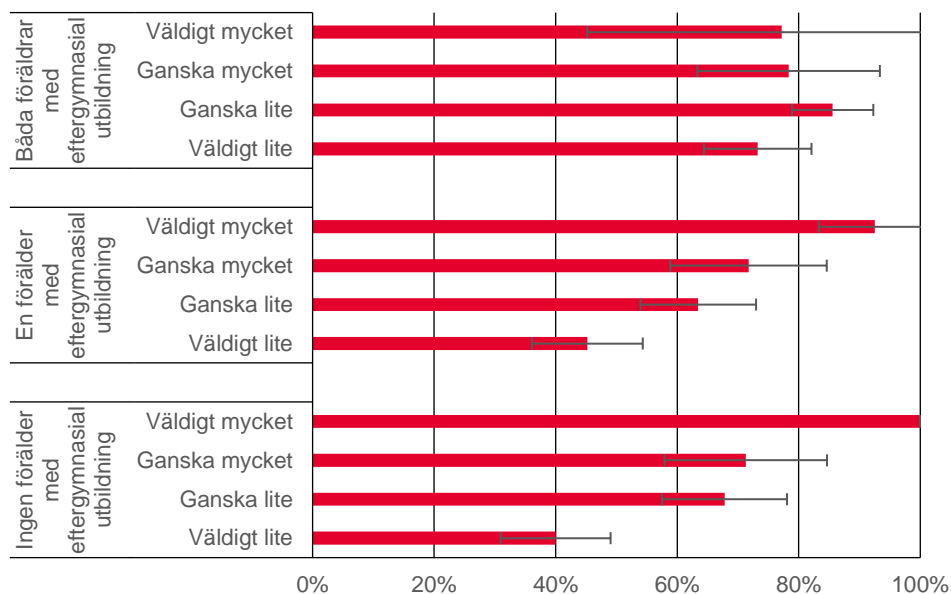
¹ Ingen felmarginal kan beräknas för kategorin yrkesprogram som har valt svarsalternativ "väldigt mycket" p.g.a. att alla har valt samma svarsalternativ dvs. att de planerar att studera vidare på en högskola inom tre år.

Bland dem som läser ett yrkesprogram är skillnaderna mellan dem som beskriver att de kan mycket respektive lite, större. Andelen som planerar att fortsätta studera inom tre år är klart högre bland dem som valt svarsalternativet att de kan "väldigt mycket" jämfört med dem som valt svarsalternativet att de kan "väldigt lite".

5.1.3. Bland utrikes födda ungdomar och de som har högre utbildade föräldrar betyder kunskaperna mindre

Sambandet mellan kunskaper om studiemedel och intresse för högre studier är dock inte lika tydligt bland alla studerandegrupper. Bland ungdomar som är utrikes födda är sambandet inte lika tydligt som bland ungdomar födda i Sverige. Det tyder på att utrikes föddas studieplaner påverkas mindre av kunskaper om studiemedel jämfört med planerna för ungdomar födda i Sverige. Ungdomar födda utomlands planerar i hög utsträckning att studera vidare, vilket även gäller dem som har låga kunskaper om studiemedel. Ungdomar som är födda i Sverige planerar i betydligt lägre utsträckning att studera vidare om de har väldigt låga kunskaper om studiemedel.

Figur 26. Hur mycket känner du till om hur mycket bidrag och lån som du kan få när du studerar? Andelen som planerar att studera vidare på universitet eller högskola de närmaste tre åren.¹

¹ Ingen felmarginal kan beräknas för kategorin ”ingen förälder med eftergymnasial utbildning” som har valt svarsalternativ ”väldigt mycket” p.g.a. att alla har valt samma svarsalternativ dvs. att de planerar att studera vidare på en högskola inom tre år.

I jämförelse verkar det inte finnas något samband alls mellan kunskaper om studiemedel och intresse för högre studier bland ungdomar som har två föräldrar med eftergymnasial utbildning (figur 26). Andelen som planerar att studera vidare inom tre år skiljer sig knappt mellan svarsalternativen och ingen av skillnaderna är statistiskt säkerställd.

Samtidigt är andelen som säger sig vilja studera vidare inom tre år högre för dem som har goda kunskaper om studiemedel, jämfört med dem som har sämre kunskaper, bland ungdomar som har en eller ingen förälder med eftergymnasial utbildning. Det indikerar att kunskaper om studiestöd är mindre relevanta bland personer som har högre utbildade föräldrar än bland dem som har lägre utbildade föräldrar. De med högre utbildade föräldrar planerar i hög utsträckning att gå vidare till universitet eller högskola, oavsett vilka kunskaper de har om studiemedel.

Möjligen påverkas detta resultat av att föräldrars utbildningsnivå är förknippat med ungdomars val av gymnasieprogram. Resultatet kvarstår dock för ungdomar som går på ett högskoleförberedande program. Bland dem som inte har någon förälder med eftergymnasial utbildning är mer kunskaper om studiemedel förknippat med ett högre studieintresse, jämfört med dem som har lägre kunskaper.

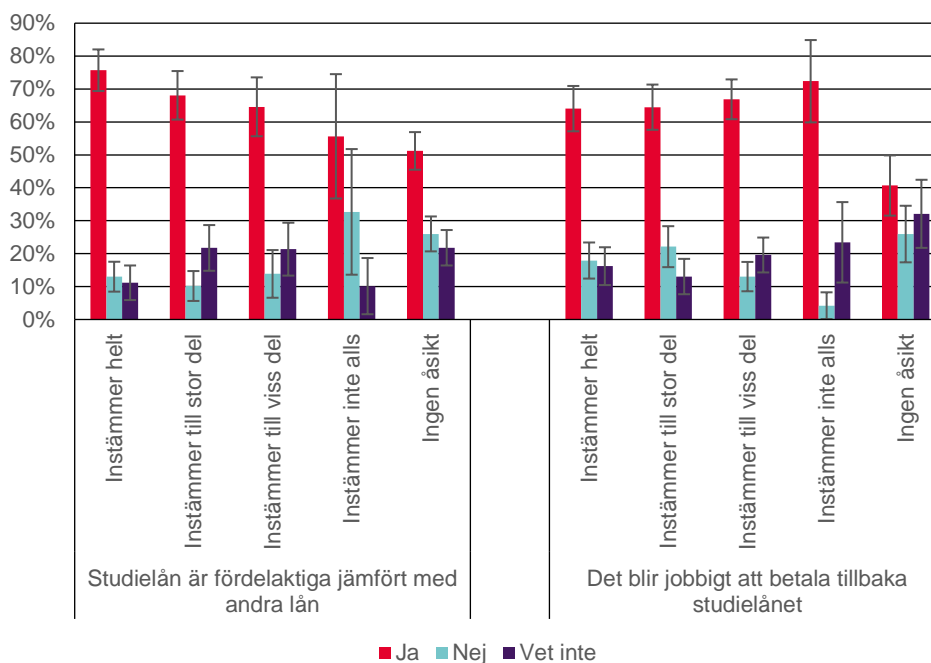
5.2. Gymnasieungdomars syn på studielån och deras planer att studera vidare vid universitet eller högskola

5.2.1. De som inte vill ta lån planerar mer sällan att studera vid högskolan

I enkäten fick gymnasieungdomarna ta ställning till fyra olika påståenden om studielån (figurerna 27 och 28). I detta avsnitt undersöker vi om inställningen till de olika påståendena uppvisar ett samband med ungdomarnas intresse för att studera vidare vid högskolan.

I korthet går det att säga att det verkar finnas ett samband mellan de olika påståendena om studielån och ungdomars studieintresse. För påståendena ”studielån är fördelaktigt jämfört med andra lån” och ”det blir jobbigt att betala tillbaka studielånet” är dock skillnaderna mellan svarsalternativen små och de flesta av dem är inte statistiskt säkerställda. För de två andra påståendena är skillnaderna mellan svarsalternativen större och oftare statistiskt säkerställda.

Figur 27. Vad tänker du om studielån? Den som vill studera kan söka studiemedel för att finansiera sina studier. Studiemedel består av både bidrag och lån. Man väljer själv om man vill ta lån.
Andelen som planerar/inte planerar/inte vet om man ska studera vidare på universitet eller högskola de närmaste tre åren

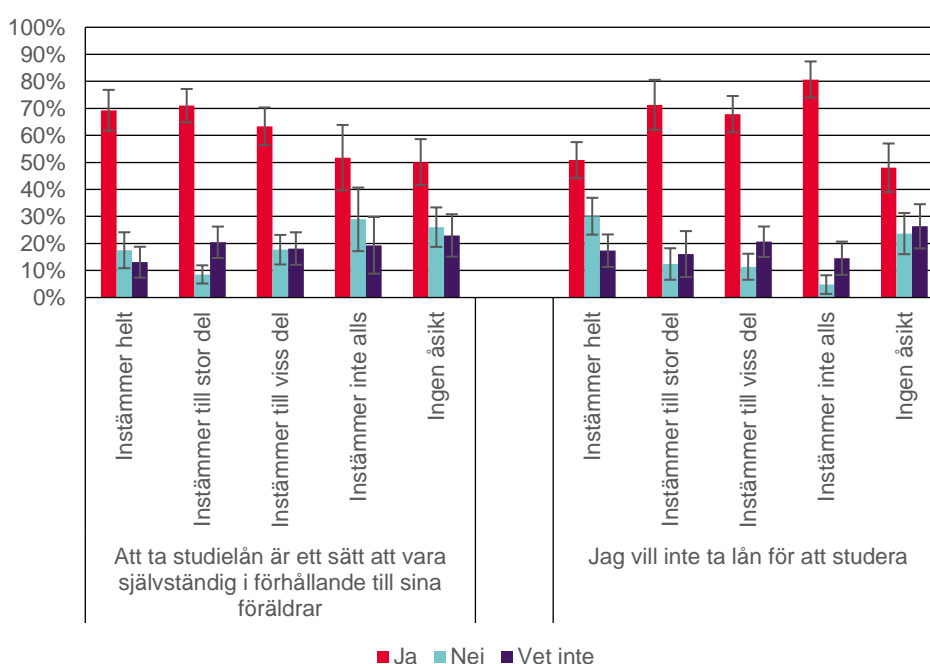

Andelen gymnasieungdomar som planerar att studera vidare vid högskolan inom de närmste tre åren är högre bland dem som håller med om påståendet ”studielån är fördelaktigt jämfört med andra lån”, jämfört med dem som inte håller med.

För påståendet ”det blir jobbigt att betala tillbaka studielånet” är det istället tvärt om. Andelen ungdomar som planerar att studera vidare är lägre för dem som håller med om påståendet än för dem som inte gör det.

För båda påståendena är dock enbart skillnaden mellan svarsalternativet ”ingen åsikt” och resterande svarsalternativ statistiskt säkerställd. Resultatet är intressant eftersom det tyder det på att det viktiga är att ha en åsikt om påståendena och inte nödvändigtvis om denna åsikt är positiv eller negativ.

Figur 28. Vad tänker du om studielån? Den som vill studera kan söka studiemedel för att finansiera sina studier. Studiemedel består av både bidrag och lån. Man väljer själv om man vill ta lån. Andelen som planerar/inte planerar/inte vet om man ska studera vidare på universitet eller högskola de närmaste tre åren

Andelen gymnasieungdomar som planerar att studera vidare inom tre år är högre för dem som håller med om påståendet ”att ta studielån är ett sätt att vara självständig i förhållande till sina föräldrar”, jämfört med dem som inte håller med.

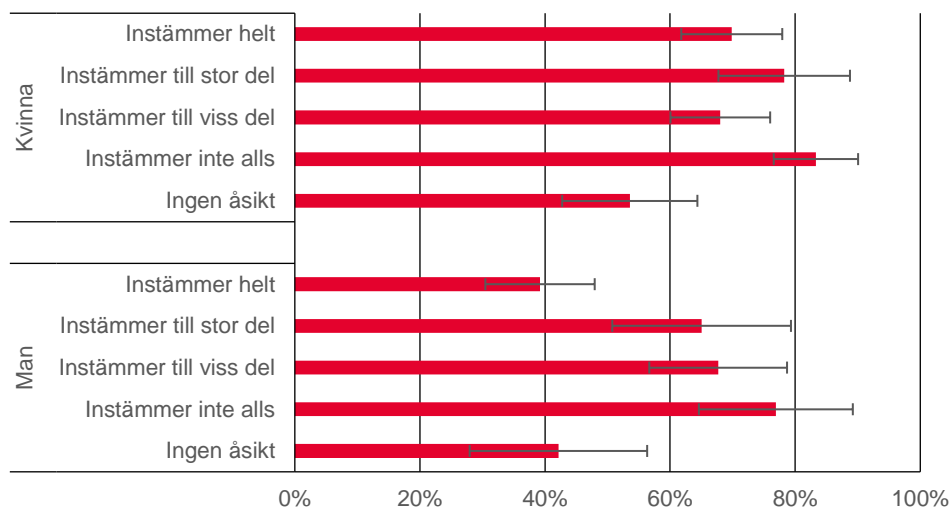
För det sista påståendet ”jag vill inte ta studielån för att studera”, är andelen som planerar att studera vidare vid högskola inom tre år högst bland dem som *inte* håller med om påståendet och lägre för dem som gör det. Det vill säga, det verkar finnas ett positivt samband mellan intresset för att studera vidare inom tre år och viljan att låna för att studera.

5.2.2. Män som är positiva till att ta studielån har i högre grad planer på att studera på högskolan

När inställningen till studielån redovisas separat för kvinnor och män syns inga större skillnader mellan könen och skillnaderna mellan svarsalternativen är sällan statistiskt säkerställda. Ett undantag från detta är påståendet ”jag vill inte ta lån för att studera”.

Andelen män som planerar att studera vidare inom tre år är högre om de inte har något motstånd mot att låna, jämfört med motsatsen (figur 29). För kvinnor är dock skillnaderna mellan svarsalternativen inte statistiskt säkerställda.

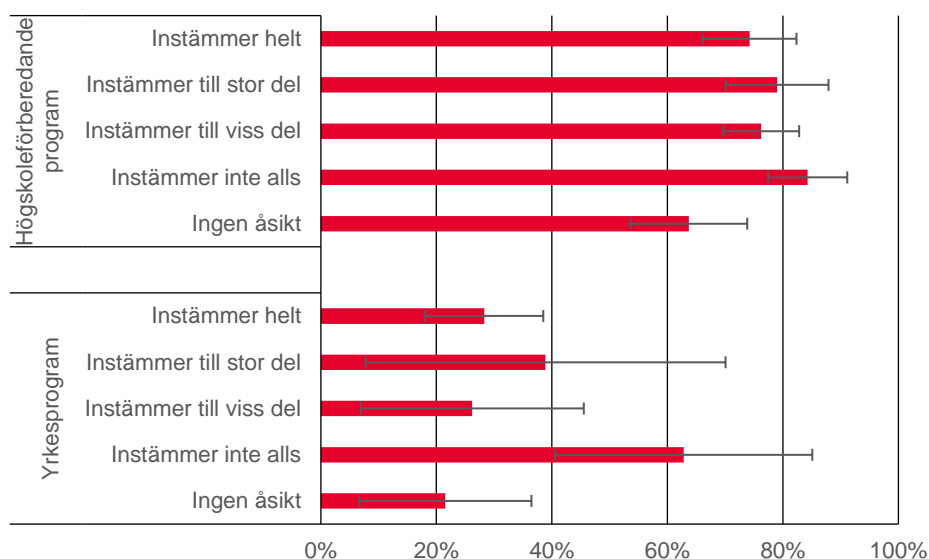
Figur 29. Vad tänker du om studielån? – Jag vill inte ta lån för att studera. Andelen som planerar att studera vidare på universitet eller högskola de närmaste tre åren.

Resultaten pekar på att inställningen till studielån påverkar män mer än kvinnor. Bland män och kvinnor som går högskoleförberedande program verkar det dock inte finnas ett samband mellan inställningen till påståendet och intresset för att studera vidare. Detta tyder på att resultaten delvis beror på fördelningen av kvinnor och män mellan högskoleförberedande program och yrkesprogram.

Ett liknande mönster uppstår för ungdomar som läser på ett högskoleförberedande program eller yrkesprogram (figur 30). För påståendet ”att ta lån är ett sätt att vara självständig i förhållande till sina föräldrar” finns det knappt några skillnader mellan svarsalternativen och ingen av dem är statistiskt säkerställd.

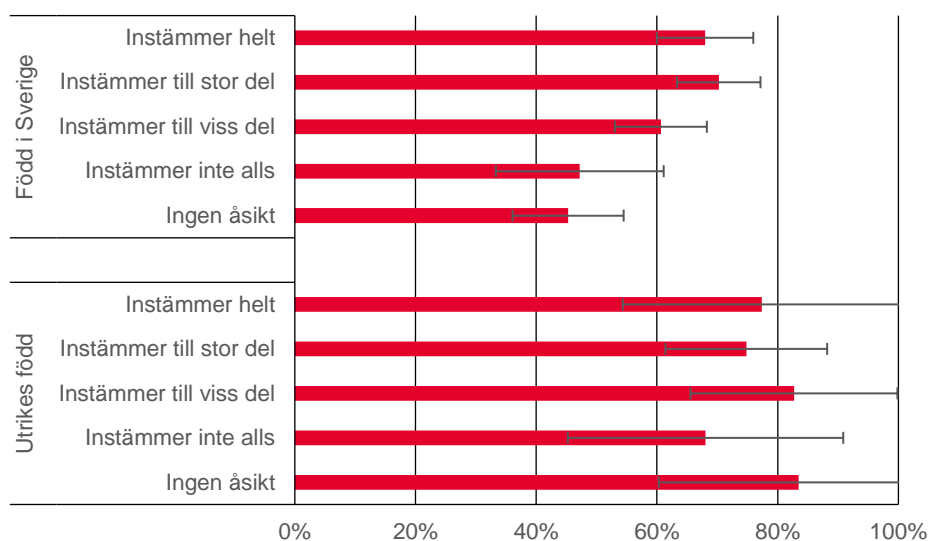
Figur 30. Vad tänker du om studielån? – Jag vill inte ta lån för att studera. Andelen som planerar att studera vidare på universitet eller högskola de närmaste tre åren.

När andelen som planerar att studera vidare inom tre år fördelas efter påståendet ”jag vill inte ta lån för att studera” framgår det dock skillnader inom gruppen som läser ett yrkesprogram. Studieintresset är högst bland dem som inte alls instämmer i påståendet, dvs. bland dem som kan tänka sig att ta lån. Av dessa planerar 63 procent att studera vidare inom tre år. Motsvarande siffra för svarsalternativet ”instämmer helt”, dvs. bland dem som inte vill ta lån, är 28 procent. Inom gruppen som läser ett högskoleförberedande program finns det knappt några skillnader mellan svarsalternativen och de är inte statistiskt säkerställda. Detta visar att motstånd mot att låna påverkar intresset för studier bland elever på yrkesprogram men inte hos elever som går högskoleförberedande program.

Bland ungdomar födda i Sverige verkar det finnas ett samband mellan synen på studielån och deras intresse för högre studier. Motsvarande samband verkar dock inte finnas bland utrikes födda ungdomar. Exempelvis, för ungdomar födda i Sverige är andelen med ett intresse för högre studier större om de instämmer mer i påståendet ”att ta studielån är ett sätt att vara självständig i förhållande till sina föräldrar”, jämfört med om de inte instämmer (figur 31). Bland annat är andelen som planerar att studera vidare 23 procentenheter högre bland dem som ”instämmer till stor del” jämfört med dem som ”inte alls instämmer” i påståendet, en skillnad som är statistiskt säkerställd.

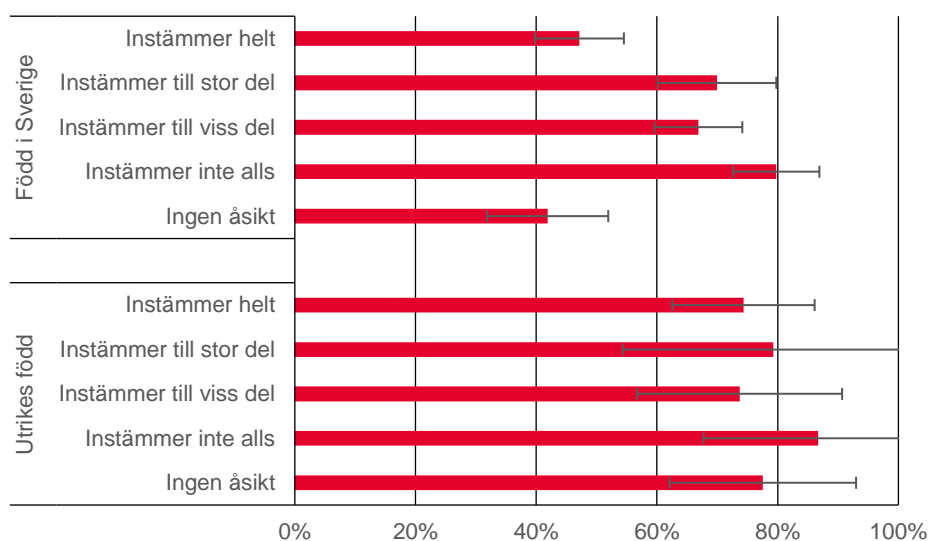
Figur 31. Vad tänker du om studielån? – Att ta studielån är ett sätt att vara självständig i förhållande till sina föräldrar. Andelen som planerar att studera vidare på universitet eller högskola de närmaste tre åren.

5.2.3. De som är utrikes födda planerar ofta att studera vidare även om de inte vill ta studielån

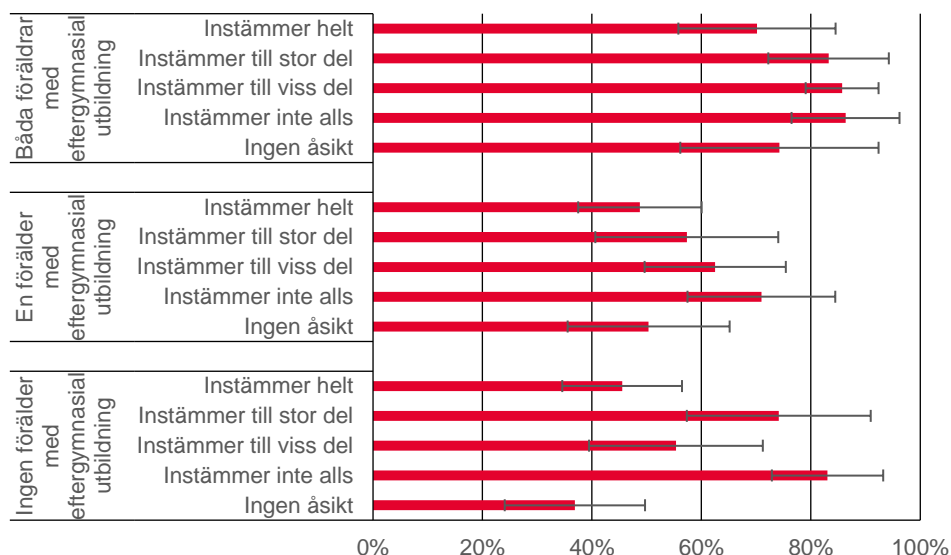
För påståendet ”jag vill inte ta lån för att studera” är det tvärtom – bland dem som är födda i Sverige är andelen som planerar att studera vidare högre om de inte håller med om påståendet, dvs. om de kan tänka sig att låna (figur 32). Återigen är skillnaderna mellan svarsalternativen små och inte statistiskt säkerställda för utrikes födda ungdomar. Resultaten kan tyda på att utrikes födda ungdomar ofta planerar att fortsätta studera vid högskolan, även om de inte vill ta studielån. För ungdomar som är födda i Sverige är det inte lika tänkbart.

Figur 32. Vad tänker du om studielån? – Jag vill inte ta lån för att studera. Andelen som planerar att studera vidare på universitet eller högskola de närmaste tre åren.

Om andelen ungdomar med ett studieintresse istället redovisas efter sin inställning till de olika påståendena om studielån och till deras sociala bakgrund, verkar det inte finnas något samband mellan synen på studielån och ungdomars studieplaner. Ett undantag är påståendet ”jag vill inte ta lån för att studera” (figur 33). Bland ungdomar som har två föräldrar som båda saknar eftergymnasial utbildning är andelen med ett studieintresse högst bland dem som inte alls instämmer i påståendet och lägst bland dem som instämmer i påståendet. Detta resultat beror dock delvis på sambandet mellan föräldrars utbildningsnivå och gymnasieungdomars val av gymnasieprogram. Bland ungdomar som inte har någon förälder med eftergymnasial utbildning och som går på ett högskoleförberedande program är skillnaden mellan svarsalternativen små och inte statistiskt säkerställd.

Figur 33. Vad tänker du om studielån? – Jag vill inte ta lån för att studera. Andelen som planerar att studera vidare på universitet eller högskola de närmaste tre åren.

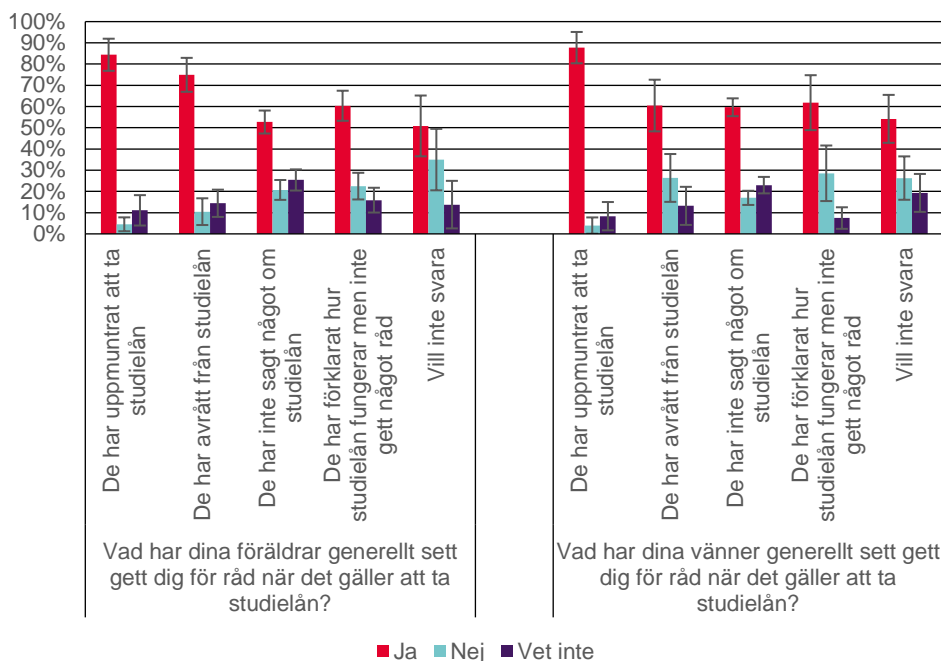

5.3. Råd om studielån från föräldrar och vänner och planer på att studera vidare

5.3.1. Det är viktigt att tala om studielån

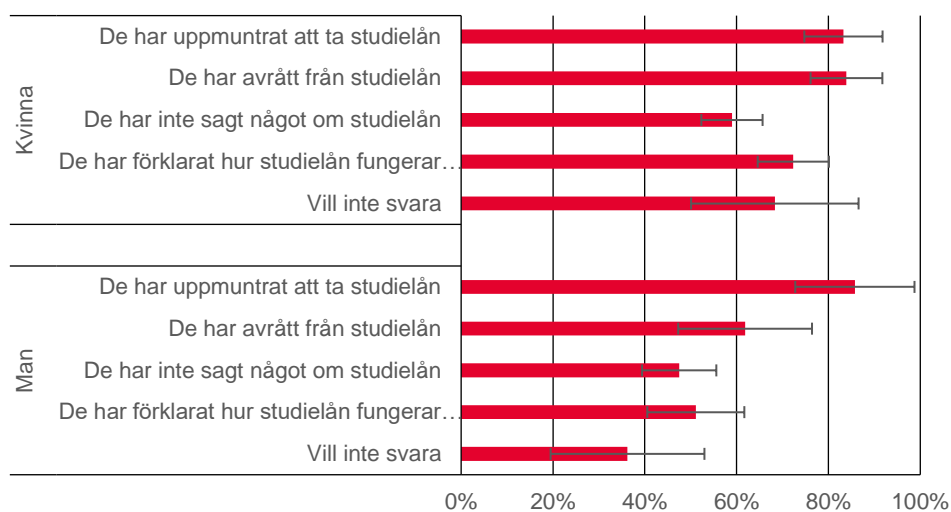
Har föräldrars och vänners råd om låntagande något samband med gymnasieungdomars studieplaner? När vi tittar på den övergripande frågan verkar det så – en högre andel av dem som fått rådet att ta studielån planerar att studera vidare, jämfört med om de inte fått detta råd (figur 34). Även de som har avråtts från att ta studielån är mer benägna att ha studieplaner än de som inte har diskuterat saken alls med sina föräldrar. Här är det viktigt att påpeka att kausaliteten kan vara den omvända, dvs. att ungdomar med ett studieintresse väljer att diskutera studielån med sina föräldrar. Skillnaden mellan att bli uppmuntrad att ta lån och att bli avrättad är statistiskt säkerställd när det gäller vännernas råd, men inte när det gäller föräldrarnas.

Figur 34. Vad har dina ... generellt sett gett dig för råd när det gäller att ta studielån?
Andelen som planerar/inte planerar/inte vet om man ska studera vidare på universitet eller högskola de närmaste tre åren

Resultatet skiljer sig något mellan kvinnor och män. De kvinnor vars föräldrar har uppmanat till eller avrått från att ta studielån planerar oftare att studera vidare jämfört med de kvinnor vars föräldrar inte har sagt något om studielån (figur 35). För män är det enbart de vars föräldrar har uppmanat till att ta studielån som oftare tänker studera vidare jämfört med de vars föräldrar inte har sagt något om studielån. Av intresse är också att andelen kvinnor som planerar att studera vidare inte skiljer sig mellan dem som har blivit uppmanade till att ta studielån och dem vars föräldrar enbart har förklarat hur studielånet fungerar men inte gett något råd. För män är motsvarande skillnad stor och statistiskt säkerställd. Detta tyder på att det inte spelar någon roll vad föräldrarna ger för råd till kvinnor, det viktiga är att de pratar om studielån. För män spelar det dock roll för studieplanerna vad föräldrarna säger om studielån.

Figur 35. Vad har dina föräldrar generellt sett gett dig för råd när det gäller att ta studielån? Andelen som planerar att studera vidare på universitet eller högskola de närmaste tre åren.

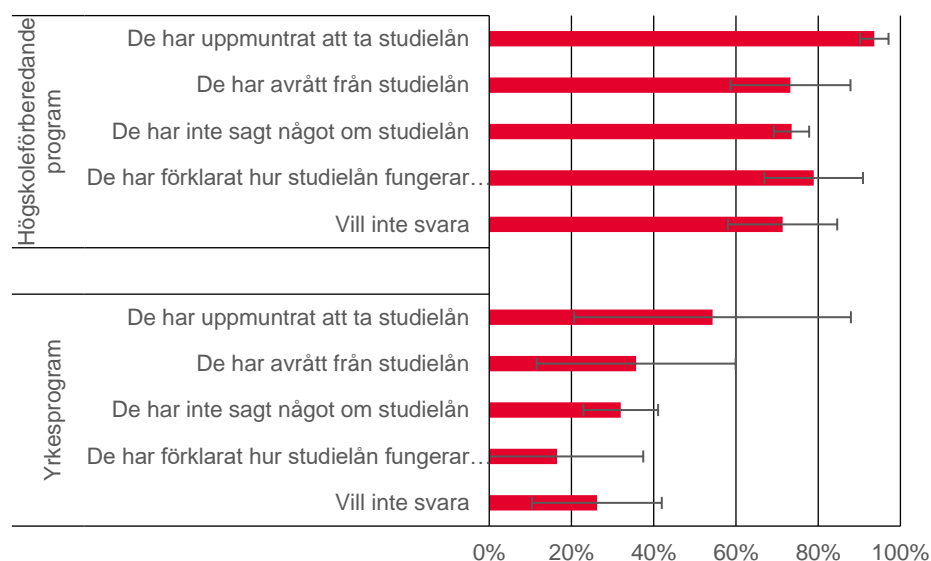
Bland de kvinnor och män som går ett högskoleförberedande program, ser resultatet lite annorlunda ut. Bland kvinnor som går ett högskoleförberedande program är studieintresset högst bland dem som har blivit uppmuntrade till eller avrådda från att ta studielån.⁴ Bland män som läser på ett högskoleförberedande program finns dock inga skillnader mellan svarsalternativen som är statistiskt säkerställda. Detta tyder på att kvinnor som läser ett högskoleförberedande program påverkas mer av att få råd från sina föräldrar.

5.3.2. Råd från vänner kan påverka studieplanerna

När det gäller en fördelning efter typ av gymnasieprogram väljer vi att titta närmare på frågan om vännernas inflytande och lämnar tillfälligt föräldrarna därhän (figur 36). Vännernas råd är sannolikt mer relevanta när det kommer till typen av program eftersom det är vännerna man umgås med i skolan.

⁴ Skillnaden mellan de kvinnor som har blivit uppmuntrade till eller avrådda från att ta studielån är inte statistiskt säkerställd.

Figur 36. Vad har dina vänner generellt sett gett dig för råd när det gäller att ta studielån? Andelen som planerar att studera vidare på universitet eller högskola de närmaste tre åren.

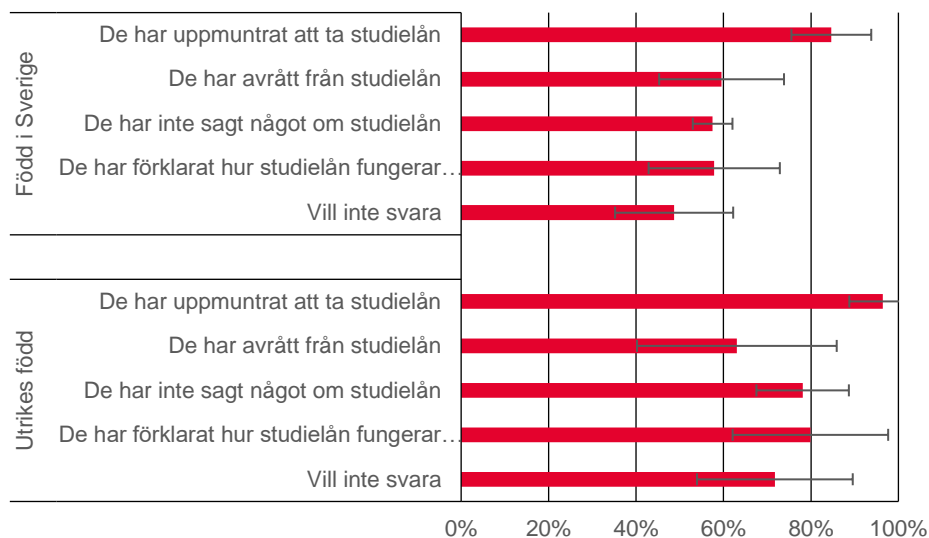

På de högskoleförberedande programmen är intresset för högskolestudier störst bland dem som har blivit uppmuntrade till att ta studielån av sina vänner. Dessa skiljer sig från dem som t.ex. har blivit avrådda från att ta studielån men inte från dem som enbart har fått studielån förklarad för sig. I jämförelse finns det ingen statistiskt säkerställd skillnad mellan svarsalternativen bland elever på yrkesprogram. Detta kan tyda på att råd från vänner kan påverka studieintresset bland de ungdomar som läser på ett högskoleförberedande program men inte bland dem som läser ett yrkesprogram.

5.3.3. Stort studieintresse bland utrikes födda oavsett råd

När vi undersöker föräldrars råd om studielån framstår det som att skillnaden mellan svarsalternativen är relativt stora bland ungdomar födda i Sverige (figur 37). Dock är enbart skillnaderna mellan de som har fått någon form av råd och de vars föräldrar inte har sagt något om studielån statistiskt säkerställda. I jämförelse är studieintresset högre bland de ungdomar som är födda utomlands, men skillnaderna mellan de olika svarsalternativen är små och inte statistiskt säkerställda.

Figur 37. Var har dina vänner generellt sett gett dig för råd när det gäller att ta studielån? Andelen som planerar att studera vidare på universitet eller högskola de närmaste tre åren.

Andelen ungdomar som planerar att studera vidare inom tre år är högre om de har blivit uppmuntrade till att ta studielån av sina vänner jämfört med de ungdomar som har blivit avrådda från att ta studielån av sina vänner. Av intresse är att denna skillnad är statistiskt säkerställd oavsett födelseplats, något den inte är om råden istället kommer från ungdomarnas föräldrar.

Den som har två föräldrar med eftergymnasial utbildning har ofta planer på att studera vidare, oavsett föräldrarnas råd om studielån. För dem som har en eller ingen förälder med eftergymnasial utbildning tycks det något viktigare att få råd från sina föräldrar. Bland dem som inte har någon förälder med eftergymnasial utbildning är t.ex. andelen som planerar att studera vidare 73 procent bland dem som blivit avrådda från att ta lån, jämfört med att bara 42 procent planerar vidare studier om frågan inte har diskuterats i hemmet. Denna skillnad kvarstår då resultatet enbart tas fram för ungdomar som läser ett högskoleförberedande program. Det tycks alltså kunna vara viktigare att frågan om studielån diskuteras än vilket råd som faktiskt ges.

6. Vad har vi lärt oss?

Snedrekryteringen till högskolan är ett problem som angår både individer och samhället i stort. Syftet med den här myndighetsgemensamma studien är att fördjupa kunskaperna om ungdomars studieplaner och om snedrekryteringen. Vilka planerar att studera vidare, vilka planerar inte att studera vidare och varför? Vi har också önskat fördjupa de befintliga kunskaperna om vad ungdomarna vet om studiemedel, vilken inställning de har till att ta studielån och om de pratar om studielån med föräldrar och vänner, samt vad studiemedlen betyder för dessa ungdomars studieplaner. I det här avslutande kapitlet kommer vi att diskutera studiens resultat och presentera några slutsatser.

6.1. Stora skillnader i studieintresse mellan olika grupper

Intresset för högskolestudier skiljer sig mellan olika grupper av gymnasieungdomar, något som har påvisats i ett flertal undersökningar genom åren (Ungdomsbarometern 2016, Ungdomsstyrelsen 2013, UHR 2017). Ungdomar som läser på ett högskoleförberedande program på gymnasiet har av naturliga skäl ett mycket större intresse för högskolestudier än ungdomar på yrkesprogram. Det är inte ett på något sätt förvånande resultat – elever med examen från ett högskoleförberedande program har grundläggande behörighet till högskolestudier, medan elever på yrkesprogram oftast inte har det. Ett beslut som eleverna tar i årskurs nio har alltså stor inverkan på framtida utbildningsbeslut.

Men även de andra variablerna har betydelse för studieintresset. Sammanfattningsvis har män som är födda i Sverige, de som har lägre utbildade föräldrar och de som läser på yrkesprogram överlag minst studieintresse. Störst intresse för högskolestudier har utrikes födda kvinnor, de som har högre utbildade föräldrar och de som läser på högskoleförberedande program. Skillnader i studieintresse mellan grupperna kan i sig bidra till snedrekryteringen till högskolan. Även andra faktorer påverkar snedrekryteringen. Vi ser exempelvis tydliga skillnader i studievalet bland kvinnor och män, särskilt i ämnet teknik där 21 procent av männen anger att de vill studera teknik, medan motsvarande andel bland kvinnorna är 4 procent.

Resultaten i den här studien bygger på ungdomarnas självskattningar om vad de har för planer om högskolestudier upp till tre år efter avslutade gymnasiestudier. I rapportens resultatavsnitt om ungdomarnas studieplaner jämfördes dels svaren på enkätfrågorna med de uppgifter som UKÄ har om andelen av samtliga med en examen från gymnasieskolan som påbörjar högskolestudier inom en treårsperiod efter examen, dels totalt för de som tog en examen, samt uppdelat på kön och typ av gymnasieprogram. De analyserna kan ge en indikation på hur stor andel av ungdomarna i studien som faktiskt kommer att påbörja studier på högskolan. En jämförelse mellan olika populationer har dock sina brister. En bättre jämförelse är

mellan ungdomarnas studieplaner och deras faktiska studieval, något som kommer att kunna göras när de planerade uppföljningarna av ungdomarna genomförs.

Uppgifterna från UKÄ visar, både på totalnivån och för de olika grupperna, att andelen som planerar att påbörja studier är högre än de som faktiskt gör det. Det gäller alltså sannolikt även för de ungdomar som ingår i den studie som redovisas i den här rapporten. Det gäller i synnerhet för kvinnor och elever på yrkesprogrammen. Det här visar att många individers planer att studera på högskolan inte blir av. Här kan man tänka sig att det finns en potential för rekrytering.

De grupper som i hög grad planerar att läsa på högskolan när de går på gymnasieskolan är samma grupper som senare är överrepresenterade bland högskolenybjörarna. Det innebär att snedrekryteringen till högskolan grundas tidigt.

Det är viktigt för rekryteringen att ha kunskap om skälen till varför ungdomar vill studera på högskolan. Resultaten i studien tyder på att det handlar om att öka sina chanser på arbetsmarknaden – att öka möjligheterna till att få ett intressant jobb och att få en hög lön. Kvinnor och män tycker ungefär lika och resultaten överensstämmer med andra undersökningars resultat (Ungdomsbarometern 2016, Ungdomsstyrelsen 2013).

De vanligaste anledningarna till att gymnasieungdomarna inte vill studera är att de är trötta på att studera och att de vill arbeta med ett yrke som inte kräver högskoleutbildning. Män är något mer benägna än kvinnor att planera arbeta inom yrken som inte kräver högskoleutbildning.

6.2. Ungdomars låga kunskaper om studiemedel bör leda till insatser

Ungdomar har dåliga kunskaper om studiemedel och om återbetalning av studielån. Även om de flesta undersökta grupper har låga kunskaper, tycks dessa kunskaper vara särskilt dåliga bland ungdomar födda i Sverige och bland ungdomar som läser på ett yrkesprogram. Att ungdomar sällan pratar om studielån med föräldrar eller vänner bidrar troligen till de dåliga kunskaperna.

Utrikes födda ungdomar pratar oftare om studielån med föräldrar och vänner jämfört med ungdomar födda i Sverige och de anger också att de har bättre kunskaper om studiemedel. De har också ett större intresse av att studera vidare. Det kan sannolikt förklaras av att utrikes födda föräldrar oavsett egen utbildningsnivå i högre grad än föräldrar födda i Sverige aktivt uppmuntrar sina barn att studera vidare efter gymnasiet för att förbättra sin position i samhället (Hilding, 2000). Andra grupper, så som yrkeselever, pratar dock sällan om studielån med föräldrar eller vänner. En rimlig förklaring till detta är att de ofta saknar grundläggande högskolebehörighet och att de vill arbeta inom yrken som inte kräver en högskoleutbildning.

Utrikes födda ungdomar och ungdomar som har två föräldrar med eftergymnasial utbildning, dvs. ungdomsgrupper som många gånger redan har bestämt sig för att studera vidare, planerar i hög utsträckning att studera vidare oavsett kunskaper om studiemedel. Detta indikerar att andra faktorer, så som att öka chansen till ett intressant jobb, är viktigare för deras studieplaner. Men för vissa ungdomsgrupper,

t.ex. bland elever på yrkesprogram och bland dem som saknar föräldrar med eftergymnasial utbildning, tycks kunskaper om studiemedel ha större betydelse för studieplanerna.

Detta tyder på att det finns ett allmänt behov av att öka ungdomars kunskaper om studiemedel och om återbetalning av studielån. I synnerhet bland yrkes elever kunde sådan kunskap göra skillnad. Ansvar för att öka kunskaperna ligger bland annat på CSN som från och med år 2020 har i uppdrag att sprida kunskaper om studiestödet för att nå grupper som annars inte hade valt att studera. Som en del av detta uppdrag kommer CSN att genomföra kampanjen Gå din egen väg. Kampanjens syfte är att sprida information om studiemedel till studie- och yrkesvägledare, lärare och framför allt till ungdomar.

Information om studiemedel kan också ges av skolorna. Skolornas arbete med studie- och yrkesvägledning ska ge ungdomar den information de behöver för deras framtida studie- och yrkesval. Det framstår som viktigt att denna vägledning även, i de fall det finns behov, inkluderar information om studiefinansiering och om studiemedelsystemet.

6.3. Det är viktigare att tala om studielån än att ge något särskilt råd

Andelen ungdomar som planerar att studera vidare är högre bland dem som har pratat om studielån med föräldrar eller vänner. De som inte har pratat med varken föräldrar eller vänner om studielån planerar i mindre utsträckning att studera vidare. Däremot verkar det inte spela så stor roll om föräldrarna lämnar rådet att ta eller inte ta studielån. Om rådet istället kommer från en vän är däremot andelen som planerar att studera vidare högre bland dem som har blivit uppmuntrade att ta studielån, jämfört med dem som blivit avrådda från att ta studielån.

6.4. Vad betyder egentligen viljan att ta studielån?

Studielånet upplevs som jobbigt av många ungdomar – 43 procent anger att de helst avstår från att låna och 51 procent tror att det kommer att bli jobbigt att betala tillbaka lånet. En möjlig förklaring till detta är att både högskolestudier och studielån är förknippade med en viss osäkerhet. Kommer den studerande t.ex. att klara av att betala tillbaka studielånet efter högskolestudierna? Och vad händer den som inte klarar av sina studier? Ökade kunskaper om studiemedel och om återbetalning av studielån skulle kunna minska sådan oro.

Män är mer försiktiga och vill helst avstå från att ta några lån. Av männen instämmer 37 procent helt i påståendet att man inte vill ta lån, jämfört med 25 procent av kvinnorna. Den faktiska lånebenägenheten är dock lite större hos män än hos kvinnor. Skillnaden kan delvis förklaras av att män oftare lever i ensamhushåll än kvinnor och därmed inte kan dela på t.ex. hyreskostnader (CSN, 2017). Kvinnor arbetar dessutom oftare vid sidan av sina studier (CSN, 2018). De män som börjar studera kan därför ha större behov av att låna. Dessutom kommer en högre andel av de kvinnor som

besvarat enkäten att börja studera vid universitet eller högskola, jämfört med andelen män. En del av de män som inte vill ta några lån kommer därmed inte att påbörja några studier, vilket också bidrar till att de män som studerar får en högre lånebenägenhet.

Ungdomar som har två föräldrar med eftergymnasial utbildning har en större vilja att låna och har även föräldrar som oftare pratar om studielån, jämfört med ungdomar som inte har någon förälder med eftergymnasial utbildning. De med eftergymnasialt utbildade föräldrar studerar också oftare på högskolenivå och har också en högre lånebenägenhet (CSN, 2017). Lånebenägenheten skulle kunna vara ett utslag av att osäkerheten kring att ta lån är mindre om ens föräldrar har tagit studielån.

Studerande som är födda utomlands har en mindre benägenhet att låna än studerande födda i Sverige (CSN, 2017). I tidigare undersökningar har denna skillnad delvis antagits bero på kulturella skillnader. I denna rapport framträder dock inga större skillnader i synen på studielån mellan dessa grupper. Samtidigt anger utrikes födda ungdomar att de har mer kunskaper och oftare pratar om studielån med föräldrar och vänner, jämfört med ungdomar födda i Sverige. De har också ett större intresse av fortsatta studier. En möjlig hypotes kan därför vara att den lägre lånebenägenheten bland utrikes födda studenter beror på deras större kunskaper om studielån och på en värdering av studielånet i förhållande till utbildningen och de framtida inkomsterna, och inte på kulturella skillnader.

Hur påverkas då studieintresset generellt av viljan att ta studielån? Studieintresset bland ungdomar som läser på ett högskoleförberedande program, utrikesfödda ungdomar och ungdomar som har två föräldrar med eftergymnasial utbildning verkar inte påverkas så mycket av en vilja eller ovilja att låna. Detta tyder att andra faktorer, så som att öka chansen till ett intressant jobb, är viktigare för deras studieplaner. CSN har tidigare identifierat att en ovilja att låna kan påverka valet att studera (CSN, 2011) och liknande resultat har redovisats av andra (Chapman, 2005; Dohmen m.fl., 2006). Andra studier har istället funnit att viljan att låna har liten praktiskt betydelse (Vossensteyn, 2005).

Ungdomarna som har besvarat enkäten kommer att följas upp när det gäller vilka av dem med studieplaner som också påbörjar studier vid universitet eller högskola, likväl som när det gäller de utan studieplaner som trots detta påbörjar studier vid universitet eller högskola. Det kommer att ge oss möjlighet att analysera hur stor andel av dem som i enkätsvaret angett att de inte kan tänka sig ta lån som faktiskt väljer att låna när de påbörjar sina studier, vilket kan bidra till att besvara frågan om lånet betydelse.

Referenser

- Becker, G.S. (1964). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Chicago: University of Chicago Press.
- Björklund, Fredriksson, Gustafsson och Öckert (2010). Den svenska utbildningspolitikens arbetsmarknadseffekter: vad säger forskningen? IFAU rapport 2010:13.
- Chapman, B. (2005). Income Contingent Loans for Higher Education: International Reform. Discussion paper nr 491. The Australian National University: Centre for Economic Research, Canberra.
- CSN (2011). Vilken inverkan har studiestödet på valet mellan att studera och inte studera? – en enkätundersökning hösten 2010. CSN, april 2011. Dnr 2011-2189-7979.
- CSN (2017). Lånebenägenhet bland studerande med studiemedel. CSN, rapport 2017:4.
- CSN (2018a). Studerandes ekonomiska och sociala situation. CSN, rapport 2018:3. Dnr 2018- 219-2451.
- CSN (2018b). Varför tveka att ta studielån? – Studerande med utländsk bakgrund förklarar. CSN, rapport 2018:4.
- Dohmen, Falk, Huffman, Sunde, Schupp och Wagner (2006). Individual risk attitudes: New evidence from a large, representative, experimentally-validated survey. IZA DP 1730.
- Fredriksson, P. (1997). Economic incentives and the demand for higher education. Scandinavian Journal of Economics, 99, s. 129-142.
- Hilding, Lars-Olof (2000). Det börjar hemma – om föräldrastöd och högre utbildning, i SOU 2000:47 Mångfald i högskolan. Utredningen om social och etnisk mångfald i högskolan. Utbildnings- och kulturdepartementet, Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- SCB (2020). Gymnasieungdomars studieintresse.
- Skolverket (2018). Övergången från gymnasieskola till högskola - sammanställning av befintlig statistik och övrig kunskap. Promemoria.
- Skolverket (2020). Elever på program redovisade efter svensk och utländsk bakgrund, föräldrarnas högsta utbildningsnivå samt kön. Sveriges Officiella Statistik. Tabell 5c.
- Sveriges kommuner och regioner (2016). Gymnasieskola 2016. Tema nyanlända elever. Öppna jämförelser.
- UHR (2016). Kan excellens uppnås i homogena studentgrupper? En redovisning av regeringsuppdraget att kartlägga och analysera lärosätenas arbete med breddad rekrytering och breddat deltagande

UHR (2017). Utbildning går i arv. Inställning till högre utbildning bland svenska folket. Rapport 2017:3

UKÄ (2020). Universitet och högskolor årsrapport 2020. Rapport 2020:9.

Ungdomsbarometern (2016). Högskolerapporten.

Ungdomsstyrelsen (2013). Unga med attityd 2013. Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie. Ungdomsstyrelsens skrifter 2013:3.

Vossensteyn, H. (2005). Perceptions of student price-responsiveness. A behavioural economics exploration of the relationships between socio-economic status, perceptions of financial incentives and student choice. Enschede: Center for Higher Education and Policy Studies.

Vossensteyn, Cremonini, Epping, Laudel och Leisyte (2013). International Experiences with Student Financing. Centre for Higher Education Policy Studies (CHEPS).

Om statistiken

Den enkät vars svar vi använder i rapporten är genomförd av Statistiska centralbyrån (SCB). CSN, UHR och UKÄ gavs möjlighet att i samband med en översyn av enkäten lägga till vissa svarsalternativ och frågor. Den statistik vi använder är således densamma som den som SCB har använt för sin rapport.

Här ges en kortfattad bild av vad statistiken omfattar och hur den framställts, dess tillförlitlighet samt definitioner och förklaringar. En mer utförlig dokumentation av statistiken finns på SCB:s webbplats, www.scb.se/uf0513

Statistikens ändamål och innehåll

Undersökningens syfte är att belysa studieintresset hos elever i gymnasieskolans årskurs 3. I målpopulationen ingår endast elever på nationella program. Elever på introduktionsprogram ingår således inte i målpopulationen. Anledningen till att de har uteslutits är att kvaliteten på skattningarna för denna grupp var för dålig 2017/18, främst på grund av få svarande elever. Det är heller inte helt relevant att fråga elever på introduktionsprogram om studieplaner på eftergymnasial nivå, då de ännu inte påbörjat studier på ett nationellt program i gymnasieskolan. Uppgifterna avser mätperioden oktober 2019–januari 2020.

Statistiken redovisas på typ av gymnasieprogram, gymnasieprogram, region, föräldrars utbildningsnivå samt om elever är födda i Sverige eller utrikes. Statistiken redovisas uppdelat på kön. Samtliga fördelningar, exempelvis efter typ av gymnasieprogram eller elevernas bakgrund, görs dock inte efter kön för att hålla nere antalet tabeller m.m.

I denna rapport har CSN, UHR och UKÄ valt att inte använda sig av uppgifterna som avser gymnasieprogram och region. Dessa grupper redovisas inte heller i denna genomgång. Följande bakgrundsvariabler används i rapporten.

Typ av gymnasieprogram: Från Skolverkets elevregister hämtades uppgift om gymnasieprogram, vilken grupperas i högskoleförberedande program och yrkesprogram.

I högskoleförberedande program ingår: Estetiska programmet, Ekonomiprogrammet, Humanistiska programmet, International Baccalaureate, Naturvetenskapsprogrammet, Samhällsvetenskapsprogrammet och Teknikprogrammet.

I yrkesprogram ingår: Barn- och fritidsprogrammet, Bygg- och anläggningsprogrammet, El- och energiprogrammet, Fordons- och transportprogrammet, Handels- och administrationsprogrammet, Hantverksprogrammet, Hotell- och turismprogrammet, Industritekniska programmet, Naturbruksprogrammet, Restaurang- och livsmedelsprogrammet, Riksrekryterande utbildningar med egna examensmål, VVS- och fastighetsprogrammet och Vård- och omsorgsprogrammet.

Föräldrars utbildningsnivå: Från registret över befolkningens utbildning (Utbildningsregistret) med aktualitet 2018-12-31 hämtades uppgift om vårdnadshavares utbildningsnivå. Uppgifterna ligger sedan till grund för följande indelning:

- båda föräldrar har eftergymnasial utbildning
- en förälder har eftergymnasial utbildning
- ingen förälder har eftergymnasial utbildning
- saknas i Utbildningsregistret/Uppgift saknas.

Född i Sverige/ utrikes född: Från registret över totalbefolkningen med aktualitet 2019-06-30 hämtades uppgift om födelse-land, vilken ligger till grund för indelningen födda i Sverige/utrikes födda.

Information om statistikens framställning

Enkätundersökningar om gymnasieungdomars studieintresse har gjorts sedan läsåret 1992/93. Fram till läsåret 2003/04 genomfördes undersökningen varje år. Därefter har den genomförts vartannat år.

Undersökningen är en stratifierad urvalsundersökning. Undersökningens rampopulation utgjordes av personer som gick i årskurs 2 på gymnasieskolan läsåret 2018/19 enligt Skolverkets register över elever i gymnasieskolan. Ramen stratifierades efter kön, inrikes/utrikes född, gymnasieprogram samt riksområde. Urvalet omfattade 5 806 personer.

När statistiken framställdes efter att insamlingen var avslutad fanns Skolverkets elevregister över elever i årskurs 3 läsåret 2019/20 att tillgå och det nyttjades för att korrigera för täckningsbrister. Att registret över elever i årskurs 2 användes som rampopulation beror på att registret över elever i årskurs 3 inte fanns färdigt när urvalet i den här undersökningen togs fram.

Undersökningen genomfördes som pappers- och webbenkät. Det första utskicket skedde den 1 oktober 2019 och inkluderade en pappersenkät samt ett brev med information om undersökningen och inloggningsuppgifter till webbenkäten. Ett tack- och påminnelsekort skickades ut den 16 oktober och även det inkluderade inloggningsuppgifter. Den 30 oktober respektive den 20 november skickades påminnelsebrev ut, vilka båda inkluderade både pappersenkäter och inloggningsuppgifter. Det sista utskicket skedde sedan den 12 december, vilket var i form av ett tack- och påminnelsekort med inloggningsuppgifter. Datainsamlingen stängdes den 7 januari 2020.

Information om statistikens kvalitet

Statistiken i den här undersökningen är beräknad utifrån de svarande i ett urval. I och med att statistiken är baserad på ett urval är de skattningar som presenteras i rapporten förknippade med en viss osäkerhet.

Bortfallet, som med hänsyn tagen till urvalets design var 61 procent, kan ha en snedvridande effekt på skattningarna. Det inträffar om bortfallet avviker från de svarande med avseende på det som ska undersökas. I syfte att minska bortfallets snedvridande effekter på skattningarna användes en kalibrerings estimator. I korthet består tekniken i att utnyttja registervariabler (hjälpvariabler) till att kompensera underrepresenterade grupper.

Material som lämnats till CSN och UKÄ

En sammanställning, inklusive viktning, av materialet överlämnades till CSN och UKÄ i mars 2020. Materialet, som lämnades i form av SPSS-filer, innehöll bakgrundsvariablerna och svaren på samtliga frågor. Materialet innehöll inga personuppgifter. Filerna innehöll även uppgifter om urval och strata. UHR, som inte är statistikansvarig myndighet, har inte tagit del av materialet, men har i övrigt deltagit i analysarbete och rapportförfattande.

SCB:s undersökning och redovisning bestod av en fullständig enkät och en mindre testenkät. Testenkätens syfte var att bedöma om en kortare enkät ger bättre svarsfrekvens än en längre. Den kortare testenkäten omfattade frågorna 1–8 och fråga 23. De fullständiga enkäten omfattade samtliga frågor. För att CSN och UKÄ skulle kunna bearbeta materialet ha vi valt att bortse från de svar som lämnats in på testenkäten. Myndigheterna har därför haft 2 211 svar att bearbeta.

CSN:s och UKÄ:s bearbetning av materialet

Den bearbetning som har genomförts av CSN och UKÄ har bestått i att ta fram svarsfrekvenser bl.a. för de frågor som myndigheterna hade lagt till i SCB:s enkätundersökning. Korstabuleringar har genomförts mot bakgrundvariabler och gentemot andra frågor. Dessutom har osäkerheten i materialet beräknats med hjälp av modulen ”complex samples” i statistikprogrammet SPSS. Den uppskattade osäkerheten anges med en felmarginal. Konfidensintervallet (osäkerhetsintervallet) redovisas som det punktskattade statistikvärdet plus/minus felmarginalen. Detta konfidensintervall återges i diagrammen med streck i förhållande till punktskattningen. Konfidensintervall kan ha olika konfidensgrad. I den här undersökningen används som brukligt 95 procents konfidensgrad. Det innebär att konfidensintervallet med 95 procents säkerhet har ”träffat rätt” och innehåller det ”sanna” värdet.

the 1990s, the number of people in the UK who are employed in the public sector has increased from 10.5 million to 12.5 million, and the number of people in the public sector who are employed in health care has increased from 1.5 million to 2.5 million (Department of Health 2000).

There are a number of reasons for the increase in the number of people employed in the public sector. One reason is that the public sector has become a more important part of the economy. Another reason is that the public sector has become a more attractive place to work. A third reason is that the public sector has become a more important part of the welfare state.

The increase in the number of people employed in the public sector has led to a number of changes in the way that the public sector is organized. One change is that the public sector has become more decentralized. Another change is that the public sector has become more competitive. A third change is that the public sector has become more customer-oriented.

The changes in the way that the public sector is organized have led to a number of challenges for the public sector. One challenge is that the public sector has become more complex. Another challenge is that the public sector has become more expensive. A third challenge is that the public sector has become more difficult to manage.

The challenges facing the public sector have led to a number of reforms. One reform is that the public sector has been reorganized. Another reform is that the public sector has been privatized. A third reform is that the public sector has been restructured.

The reforms have led to a number of changes in the way that the public sector is organized. One change is that the public sector has become more decentralized. Another change is that the public sector has become more competitive. A third change is that the public sector has become more customer-oriented.

The changes in the way that the public sector is organized have led to a number of challenges for the public sector. One challenge is that the public sector has become more complex. Another challenge is that the public sector has become more expensive. A third challenge is that the public sector has become more difficult to manage.

The challenges facing the public sector have led to a number of reforms. One reform is that the public sector has been reorganized. Another reform is that the public sector has been privatized. A third reform is that the public sector has been restructured.